

3131

సామెతలు

భూతయ సంస్కృతిక పక్షపత్రిక

సంపాదకత్వం: విద్యాన బులుసు సీతారామశాస్త్రి.

8, 9

1) బుద్ధులవారి 'రాజగుహలు.'	పేజీ 1
2) వానచిత్త - గుణనైశిష్టము.	3
3) గ్రామములోనిన - అశుభము.	6
4) నేనుపడినా - విశ్వనాథ వారి ప్రాచీనమునా గ్రామము.	7
5) ప్రభుత్వ చిత్త్రోయము - సంస్కృతము.	10
6) పోనా ! (చిత్ర)	13
7) యువ గానము - వినియోగ - స్వరూపము.	15
8) ఉద్భవభావము - వినియోగ - స్వరూపము.	18

నా ఆలోచనలు పూర్తిగా చిక్కిపోయిన ఇంకా నెల పట్టకచ్చినని దాక్తుంటావా? మనము. మనమును సంచిత
అను సకాలములో అందజేయలేకపోయినందుకు పాతము, చిందాదారులు, రచయితలు ఆస్యధానివిపరిని కోరిక. - సంపా.

చందా :

సంవత్సరమునకు రు. 12—00.

అర్థసంవత్సరమునకు రు. 6—50.

విడిప్రతి 60 పై.

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు : విద్యాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

పు వ్వా డ వా రి 'తా జ మ హ లు'

యస్. ఆచార్యమూర్తి, ఎ. వి.

ఈ శతాబ్దపు తొలిపాదంలో ప్రసిద్ధి పొందిన నవ్యులలో ఎన్నదగిన ప్రతిభా వంతులు (పువ్వాడ శేషగిరిరావుగారు. 'పువ్వాడవాడు' అనిగారు సాహిత్యంలోకి లో ఒక క్రొత్త దివ్య చేతిబట్టి ఆ వెలుగులో పయనించిన, పయనిస్తూన్న కవిమంజువులు. వీరి రచనల్లో భావశబలతను మించిన భావోద్దేశం, కవితానస్తువును మించిన కరుణావేశం. ఇందస్సును మించిన భావ బంధురత గోచరిస్తాయి.

వీరి రచనలు సుమారు మూడుపదులకు పైగా ఉన్నాయి. వీరిలో గోవత్సము, తాజమహలు, దారా, శతపత్రిక, పాల వెల్లి ముదలయినవి పద్యకావ్యం, మృగశిము, పరశురాముడు ముదలయినవి గద్యకృతులు. ఏనువాకి, ఆంధ్ర తేజము, ఎవరు? ముదలయినవి నవలాలు. శివీ దర్బారు, పృథ్వీపుత్ర, సహపండ్త, దుర్గాదాసు మొదలయినవి నాటకాలుగా ప్రసిద్ధికాగాయి. పద్యపతనంలో కవి, నట, గాయకుల జీవ పాడగడుతుంది. బహుజనావళికి వీరి పద్యపతనం బాగా అబ్బింది. తే. త్రియగారి జన్మస్థానమైన 'మువ్వ' పీఠజన్మస్థానం. ఇందులో ప్రధానంగా పద్యకావ్యమైన 'తాజమహలు' కావ్యానుశీలనమే ఈ వ్యాసోద్దేశం.

వీరి రచనలలో తాజమహలు కావ్యం ప్రసిద్ధి పొందింది. తాజమహలు భవన సౌందర్యం కాలక్రమేణ వన్నె తగ్గివా

గాని ఈ తాజమహలు (కావ్యం) ఎంత మాత్రమూ వన్నె పొందదు. ఈ భావాన్నే ఇలా విశదీకరించారు కవి.

'ముగలు ప్రభు' యంతర్నితమగునుగాక చందుగుని చల్వనోదాజి లుననిలచు కలవాచిలి తంజి మ్రొంగ గలనాడు నిలచు సీతాజి ప్రణయ సందేశగీతి'

ఇందు ఏడు శీర్షికలు వివిధభావాలతో నిర్వహించబడ్డాయి. 1. తాజమహలు, 2. 'వ్యతిన్న', 3. బింద్రవు. 1. జీవ తంత్ర, 2. ఏను, 3. కళ, 7. మహాప్రస్థానము. వీటిలో 'వ్యతిన్న', బింద్రవు, జీవ తంత్ర మొదలైన శీర్షికలు కథామూత్ర నివేదికలై ఒకచానీ కంటే ఒకటి పాత్రకు సామెత్తగాని కలిగిస్తాయి.

కవిత్వ తత్వవేత్త, నవీన యుగపుంగు వుడు. సాహిత్యదర్శకుడుగా మహాకవుల మన్ననలందిన శ్రీ మహర్షి కృష్ణారావు పంతులుగారు సాంసక మిత్రులతోడి దర్బారులో సాహిత్యోష్టి జరిపేది. వారు ఆధ్వర్యంలో జరిగే దర్బారుగోష్టులలో కవి హాగూషా 1945వ సం॥లో 'యుమునా నదీతీర కమనీయ నీల కల్లోల్లులు కంటి వారాలు గాగ' అని ముద్రాపెట్టి అతని హాసన మెక్కి హిమాలయమ్ము' అని సహజమైన వాక్భావ మూసాలతో పండిత హృదయ హృదయముల మన్ననలందు కొన్నారట. ఆ పద్యరచనకు కారణం వారి విద్యార్థిని తన యాత్రాసంద

ర్శములో ఆగ్రా దర్శించిన వేళ తాజమహలు నమూనాను గురువునకు ఉపదగా పంపులే. ఆభిమానంతో తమ విద్యార్థిని పంపి ఆ గా ప్రతీకను చూడగనే అందరి సౌందర్యం చేత ఆ కృష్ణుడైన కవి ఈ పైపద్యాలు రచించినట్లు దర్బారులో కవి చెప్పకొన్నాడు.

తమనాతి కొంత కామనిక ముగిల్త కాజరిత్ర, తాజమహలు తత్సంబంధ మగు సమాచారాన్ని అంతా సేకరించి కావ్యాన్ని ఒక సంవత్సరానికి పూర్తి చేశారు. కవి తాజమహలునుదర్శించలేదు. దర్శించాల్సికా ఉత్కంఠలేదు. కళా పరిమాణం వారు హృదయంలో నిండి యుండుటచే తాజా బాహ్యదర్శనం అక్కరలేకపోయింది. కళ ఆత్మసౌందర్యాన్ని పలుకులోని ఒక సాధనంగా చూపబడింది. మజహన్ కళాత్మక ప్రకృతిని చూపడానికి ఇందలి శీర్షికలు.

మానవతావృష్టి, చారిత్రక వృష్టులలో కూడిన కళాత్మక భావానే ఉండడం ఈ కావ్యంలో ప్రత్యేకత. ఈ శీర్షికలను స్థూలంగా పరిశీలించండి.

'వ్యతిన్న' అనే శీర్షికలో జహనార హృదయ నేదనను చిక్కగా వర్ణించారు కవి. వస్తువునిబట్టి ఇందు 'వ్యతిన్న'కంటే 'హృదయ నేదనే' కనబడును గాని 'వ్యతిన్న' కనబడదు అని స్థూలంగా చెప్పినా ఇంకొక పరీక్షించిన ఇది న్యోత్పన్న అనడమే సబ

బుగా ఉంటుంది. ఇంకా మైకి అంతా
 శ్రోతా ముఖంగా ఉన్నా సంగీత
 సాగని రంగంలో బడబాసల స్వాల
 ప్రజ్వలశక్తి బాగా అర్థమవుతుంది
 అప్పుడు బడబాసల స్వాలలనే క్రమ్మ
 రండి. వాడు అప్పుడు అన్నపదం
 ఆమె అదేగానా కాదంటా
 అంటే అదేగానా. తానెవరని ముం
 రానీ అంటే నాగా గుడి ఆహా
 సుందరమని బాగా నాగా కనో
 స్మృతి వాడిన ప్రకాశం. వాస్తవి
 కమైన కథనం అన్నపదం జనా
 నాని వాస్తవికత అంటే తేలి
 తెలుసుకుంటే అప్పుడు కవి మనసు
 కావ్యంలో ఉంటుంది. ఇది కా
 వ్యాసముని కూడ కేవలం. స్మృతి
 మనసు. వాస్తవికత మనసు కల
 వాని కావ్యం వాస్తవికత కూడ ఉ
 విధంగా ఉంటుంది. ఆమె ప్రతి
 మాటలను చూస్తే, వింటే,
 ప్రాస వేసే కష్టం మనతా
 రాజీవ్ దుర్గి పేరి గానం
 'వాస్తవికత' అంటే

కవి మనసు. కవి అంటే
 వాస్తవికత, కవిత్వం
 కలవిత్వం అంటే ప్రకాశం
 తాపం గమనం గమనం తాపం
 గమనం గమనం గమనం
 మోహం లేదు పుస్తకం గమనం

మనకి మన కేవలం 20 ప.
 అనే పద్యం తేలిక కడిది ఇంక
 ఆమె వాస్తవికతగా ఉంటుంది
 అంతా మనసుగా ఉంటుంది
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం

గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం
 గమనం తాపం గమనం గమనం

విషయం. జనానారా చంద్రునిపై నేలిన
 ముందు కలారజుపాత్రలోనిను వెచ్చ
 వైన పాలరెక్కలా హిమాలయంనుండి
 సారాను మిన్నగా క్షీరసాగరంనుండి
 వెళ్ళి వచ్చిన అమృత భాండంలా శిశి
 కల వేగ ఆమె సౌందర్యం మాపగులకు
 విస్మయం గొల్పింది. ఈ కవిత్వం ద్వారా
 జనానారా స్వచ్ఛత, మోహన శక్తి
 దాస్యం స్పష్టమైంది ఆమె ముఖ
 రాజీవాని ధుకతాగా ఉంటుంది.
 అమృత మోహన మోహన ఆనందం
 అమృత తేలిక అమృతంపక్షం. అమృ
 తాల అడపా ము అమృతం అమృతం
 కమాదై అమృతం జనానారా సామాన్య
 రాయ కాదే వాస్తవికత అతి సామా
 న్యంగా ఉన్న అమృతం అమృతం
 అమృతం తేలిక కావ్యం అమృతం

మౌనంని కన్న తేలిక అమృ
 తం మౌనం నిత్యం యమ వాస్తవికం
 చేతనాను. తేలిక అమృతం అమృతం
 అమృతం మౌనం. ఇంకా ఈ అమృ
 తం మౌనం సంస్కృతం అమృతం
 తేలికగా ఉండవలసి అమృతం అమృతం
 చేతనాను. ఈ అమృతం మౌనం
 గుప్తతగా ఉండవలసి అమృతం అమృతం
 రాజ్య పాలన ప్రభుత్వం రాజ్య
 పాలనా కల్పనవుతాయి.

చంద్ర ఇచ్చిన కవిత్వం అమృతం
 గానే వదిలి చంద్ర మౌనం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం

ఈ కావ్యంలోని ఒక ప్రత్యేకశిల్పం.
 ఈ కావ్యంలో ప్రతి నామకడైన
 బేరంగి జేబు నామం ఎందునూ ప్రత్య
 త్తం కాలేదు. ఎందువు శిశి క క్రింద
 ఉన్న ఫలంలో జనానారా రాయ
 బాగయే బేరంగి జేబు నేనా స్థావర
 మున కలిసి కొన్నప్పుడు గూడ బేరంగ
 ము నాల్గవ పీఠం వినిపించలేదు.
 నిష్కలంగా ఆమె అమృతం దివ్య
 విదచి ప్రేమ కోసలతో ఎగిరేసిన
 దినగర్జనం మృత్యు మాత్రం కనిపించింది.
 ఇది అమృత కావ్య శిల్పం.

కవి: మనమనకు ఆకా, స్వచ్ఛ మౌల
 కల్పించడానికి జనానారా కవి ప్రాశ
 స్తవ్యం ఉండవలసింది. ఇంకా ప్రతి
 వాక్యంలో కవిత్వం ప్రతిబింబం
 బడింది అట్టి కవిత్వం సంతరించినవాడు
 కావ్యమేదని. కాలనాహిని మింగినా
 తాజీత్రం సందేశాల మాత్రం
 కావ్యమనే నొప్పబడింది. ఇది తాజీ
 ప్రణయ సందేశం కావ్యం కావ్య
 త్యాన్ని అనేకం అంటే.

ఈ కవి దృష్టిలో జనానారా ప్రతిభ
 పాడమృతం, తేలిక పాపకమృతం వృధ
 మౌనం అమృతం అమృతం అమృతం
 కవి అటు. దృష్టి, కవిత్వం కారణం సాను
 భూతే అమృతం అమృతం అమృతం
 కవి విభజనం విభజనం. కవిత్వం మనస్సు
 స్వాధీనం ముందుకొని ఇంద్రియలత్య
 నాథనై కృషి చేస్తాడు.

కవి మౌనం దృష్టిలో మౌనం కవి
 కవిత్వం విభజనలో కవిత్వం మిన్న.
 ప్రకృతి సౌందర్యం ఇంద్రియముఖం
 ద్వారా మౌనం మనస్సు మౌనం నేలి
 నేలి వాక్యంలోని అమృతం పొంద
 దచ్చిన కవిత్వం ఈ అందాలలో సంతృప్తి
 నొందడు. కవిత్వం మౌనం ప్రకృతి, ప్రకృతి
 అమృతం అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం అమృతం
 అమృతం అమృతం అమృతం అమృతం

సత్యాన్ని గ్రహించలేక తత్పరిశోధనా సక్త మనస్కుడై కృశిస్తాడు. కళజాత నేదినిలా దోషాన్నాహరించి పవిత్రతను చేకూరుస్తుంది. కళస్వరీయం, సంపూర్ణ మగులే. కాక ఆశీంద్రియం, పవిత్రం.

‘ఏది’ అనే ప్రకిరణంలోని షాజహాన్ ప్రశ్నకు ఆగ్నేపరణాలి కేమి యా యవ్య యాలు? అనే సమాధానం. జహానారా కళా ప్రాశస్త్యాన్ని అభివర్ణించింది తాజిత్ కాశ్యతానందం తిండి నీంద గలడని షాజహాన్ ఆనందాన్ని స్థితప్రజ్ఞ త్యాన్ని వర్ణించడమే కవి ఆశయం.

షాజహాన్ మానసికావస్థను కవిరేఖ మున ఒకముడుత పోయినట్లు, చిరునవ్వు వికిసించినట్లు వర్ణించడం కవి భావుకతకు నిదర్శనం. భావవ్యక్తికరణలో కవిశిల్పం అనర్హం.

మహాస్థానం : రత్నీయూర ఉత్త రాయణాన స య మృత్యురైన వాడు జ్యోతిర్గార్గాన సాయుజ్యాన్ యును అనే నమ్మకం ఈ ప్రకరణంలో కనిపిస్తుంది. చనిపోయే సమయానికి పాదుషా మనస్తత్వం-

‘అమ్మా! నాక్షమానన మంపును రాదు గదమ్మా! నాప్రణా గమ్ము నతిండు చూడడని

నమ్మ, మమాయికు దాష్టాఘాతి మమ్ములు పెక్కు చేసి, నవి

సర్వము మత్ యమకయ్యె నర్హముల్ పొమ్మనలే! మదాశిషమః

బొందితి కొమ్మనలే కుభార్గమున్, 126 ప.

అనే పద్యంలో కనిపిస్తుంది. ఈ పద్య వల్ల పాదుషా బౌద్ధారామగంగాలు వెల్లడివుతాయి.

మరణం మోసపులకు సామాన్యంగా భయం కనిపిస్తుంది. చావుపుట్టుకల స్వభావం తెలిసిన తత్త్వజ్ఞులు మోసం మరణానికి భయపడరు. సంతోషంకోసాన్ని ఆహ్వానిస్తారు. దానికి కారణం ఈశ్వరీరం (తిరువాయి 6 వ పేజీలో)

వాసవదత్త - గుణవైశిష్ట్యము

- శ్రీ ఎం. సత్యనారాయణ.

భాసుడు ‘స్వప్న వాసవదత్తా’ నాటకమున వాసవదత్తను మలచిన తీర్థం ప్రశంసనీయు. వాసవదత్త వృద్ధ యా. శిష్యము నామే మాటలగ్ధారా ప్రవర్తన గ్ధారా గ్రహింప వచ్చును. ప్రథమాంకియ:-

1) రాణి రాజద్రవ్యము:- లాగాణ కాగ్ని ప్రమాదమున తా మిరువుగును దగ్ధులై కట్టు పుకారు పుట్టించి యాగంధ రాయణుడు మగధ రాజు దగ్ధుని సోదర పర్యవతి. తాపసియైన నల్లని చూచి పోవుటకై వచ్చిన రిపోవనమునకు వాసవ దత్తనో ప్రత్యక్ష పేషధాగుడై యేలేం ము. అట రాజభిటుల, ‘ఉత్సరతోత్స రితార్యా ప్రాంతగుడు! నోలగుడు! అను నదశంపు మాటలను విన్నపుడు యాగంధ రాయణునితో వాసవదత్త-

‘నన్నీ పరాధము బాధ వెట్టినంతిగా మార్గా మూసము ఛేది పెట్టుటలేదు.’ అనును. నీనిని బట్టి ఆజ్ఞాపండుటయేగాని ఆజ్ఞలను నిర్వర్తించు కేసుగని ఆమె యొక్క రాణి మనస్తత్వము వెల్లడియగు మన్నది.

2) సతీశ్రేణు:-

పర్యవతి. యను రాకుమార్తె వచ్చిన దని విని రాజ కుమారి యని నంతనే ఈమె మెడ నాకు సోదరీశ్రేణు జనించు మన్నది అనును. దైవజ్ఞులు తన భర్తకే రాణి కాగల దని చెప్పిన పద్మావతి పల్ల ఉన్నగాని, అసూయగాని లేక సోదరగానే అంగీకరించి శ్రేణుంచు వాసవదత్త యొక్క వృద్ధియ వైశాల్య మిప్పట్ల దోష్ట మగుచున్నది (ఇది భావక ధోర్ణమున నము.)

3) అన్యగుణ ప్రశంస:-

అట్లే పద్మావతి తల్లితో మాటాడు

మండ చూచి, ‘ఈమె గొప్పమేగాక మాటయు మధురమే’ అని పలుకును. ఇందు వాసవదత్త సౌజన్యము తెలియును. ఎదుటి వారి సుగుణములను మెచ్చుకొన నాలుట సుగుణ సంపత్తి గలవాని స్వభావముగదా! అందునను తనకే కాబోయే సవతిని నైతియు ప్రశంసింప నాలుట కెంత యుత్తిను సంస్కారము కావల యును?

4) అభివాద్యము:-

వాసవదత్త యాభివాద్యము గొప్పది. అందుననే తాపసియు ఆమెను చూచి, ‘అకారమును బట్టి చూడగా నీమెయు రాకుమారియే యనిపించుచున్నది’ అనును. ఇది సహజమే. పూవు తన పరిసరములను తావులతో నింపకుండ నుండజాలదు గదా!

5) పని పురుష దర్శన వైశిష్ట్యము:-

అంతికిపురాంగనలకు, ఉన్నతి కుల శ్రీలకు పని పురుష దర్శనము నిషిద్ధము కదా! కనుకనే బ్రహ్మచారి ప్రవేశించి నపుడు వాసవదత్త వెల్లె గొలువ నొడు గగా పర్యవతి ‘అమ్మా! ఈమె పర పురుష దృశ్యము నొప్పుకొనుట లేదే! ఆయన నా శ్యాసమును భద్రమాగా పరి పాలింప వలెను’ అనుకొనును. ఇదియును నామె యాభివాద్య సంపదను మలపరమ మున్న.

6) రాజద్రవ్యము:- వాసవదత్త అతి సుకు మార వృద్ధయ. యాగంధ రాయణుని ప్రణాళికల ప్లాగ్మనుచున్నను బ్రహ్మ చారి యొక దా తిపోవని ప్రవేశించి తాను లావాణకము నుంచి వచ్చితివనగా

‘రావాణకము కేంద్రీకరింపనే నా సంతాపము చూల మొదటికి వచ్చినట్లు న్నది’ అని పోకినను, భర్తనోడి ఎడబాటు

ననుభవించు జాలని సుఖమార హృదయ
అయ్యెను, భర్త అభ్యుదయమును కాంక్షిం
చుట చేత భర్త విరహమును స్థైర్యమున
ననుభవించు నామె సత్సంస్కారము
వికడ మగును

7) భర్త హృదయము నెరుంగుట :-

రాణియు, మంత్రియునైన వాసవ
దత్త యాగంధ రాయణు లగ్ని కీలతగా
దగ్ధులగుట విని రాజు కూడ నా యగ్ని
యందే ప్రాంత్యాగ మొనరింప బోయి
మంత్రిలాపగా ఆగెనని విని వాసవదత్త

‘ఎరుగుదును. నాయెడల నాగ్రహస్థుని
కంతటి యనుగ్రహమే’ అనును. భర్తకు
తనపట్ల గల ప్రేమకు తెలిసికొని విశ్వ
సిందిన ప్రేమసిగా నామె యిటు గోచ
రించును. భర్తను తాము మాత్రమే
అతి ధనుగా ప్రేమించుచుంటి మని
భాని మ భార్యగే గాని భర్త ప్రేమను
విస్మించు కలనకు రెండ రుందురు?
అటునంటి సద్భిం గనుక నే బ్రహ్మచారి
యను

‘భన్యా పాస్త్రీయాం తథా వేత్తిభర్తా
భర్త స్నేహాత్ సాహి దగ్ధా ప్యదగ్ధా’

(పతి వలపు చూడగొను నిట్టి పరమ
భన్యదగ్ధయయ్య నదగ్ధాదా! నిజముగ -
(మడిమము) అని పలుకును.

ద్వితీయాంకము:-

తన భర్తపట్ల ప్రగాఢ ప్రాయ భావన
చేతను భర్తమీది ప్రపారిత స్నేహము
చేత వాసవదత్త యప్పు డపుడు తాను
ప్రోషిత భర్తకు నన్న సంగతి మరచి,
పొరపడును. (ఇట్టి పొరపాటు వాసవ
దత్తచేత చేయించుట కవి నాటకీయతా
కాళలానికి నిదర్శనము.) పద్మావతి
ఉదయనుని ప్రేమించుచున్న దని చెప్పి
చేటి ‘ఆరాజా కురూపి యైనచో’ అన్నం
తనే వాసవదత్త ‘కాదు! కాదు! అంక
గాదే!’ అని నోరు జారును. మరల సక
రించుకొని ‘ఉజ్జయిని లోనివా రట్లుకు
కొంచురు’ అనును.

చతుర్థాంకము:-

అట్లే రాజు పద్మావతిని పెళ్ళాడిన
పిమ్మట పద్మావతి ‘అర్య పుత్రునిపై నా
కున్నంత వలపు వాసవదత్త కుండెనా!’
అని తనలో తానే అనుకొనుచు పైకి
అనును. అపుడు వాసవదత్త ‘ఇంత
కంటే హెచ్చు’ అనును. పద్మావతి
‘నీ కట్లు తెలియునని ప్రశ్నించును.
మొటనే తాను నొందర పడినా’నని
ఆతిని మీది కక్షపాతమున మితిమీరి
పోవుచున్నానని గ్రహించి వాసవదత్త
సవరించుకొని, ‘ఆతని మీద నలపు అప్పు
మైనచో స్వజనముచు పరిత్యజించి ఆత
నితో వెళ్ళిపోనేరకు.’ అనును. (పెళ్ళి
కాకముందు వాసవదత్త ఉదయనునితో
వెళ్ళిపోయిన విషయము.)

ఈ పొరపాటు లందును ఆమె అల
వాటే గోచరించుచున్నది. ఇటువంటి
తొందరపాటునను భర్తపై నామెకు
గల ప్రగాఢ ప్రణయభావమే ప్రతిబిం
బించుచున్నది.

ద్వితీయాంకము :-

9) భర్తపై విశ్వాసము:- ఉదయను
నకు పద్మావతినిచ్చి వివాహము జరిపింప
నిశ్చయించి రని దాని చెప్పగా వాసవ
దత్త ‘ఆతడుతానై వరించెనా!’ అని
అడిగి మరల ‘ఉదయనుడు కార్యాంతర
మున మగధ కేలేంచిన ఆతని కల రూప
వయో విజ్ఞానముల నరసి దర్శక మహా
రాజే సోదరి నిచ్చి పెళ్ళిచేయ నిశ్చ
యించి నా’ డని ఆమె ద్వారా విని
‘అయిన నీ విషయమున నార్య పుత్రుడు
నిరపరాధియే’ అని పలికి కుడుట పడును.

‘ఆతడు తానై వరించి పెళ్ళాడి
యండ’ డని వాసవదత్తకు మునుపే
విశ్వాసము. ఇప్పుడు దాని నీరీతి గా మరల
అడిగి తెలుసుకొని బలమరచుకొన్నటుల
కనిపించు చున్నది.

తృతీయాంకము:-

10) భర్త సమాగమాళ:- వాసవదత్త
భర్త వియోగమున తీవ్రము భరియింప

జాలకు. భర్త సమాగమాళ త్యజింప
జాలదు. భార్య సమాగమాళ కించి
తైనను లేనిరాజు ఆమె కాలిపోయిన
అగ్నిలోనేపడి భార్యతో సమాగమనము
చేయ నుంకించును. అనగా ఆమెకై
గల వలపుచేత ఆమె వియోగమున
బ్రతుకు నీడ్వలేక అగ్నిబడబోవును.
ఇచట ప్రియాసమాగమాళ ఆతనికి లేక
పోవుట వలన నిట్లు జరుగ వీలున్నది.
ఉదయనునికి తనపై నెంత ప్రేమ గలదో
తానును అతనిపై అంత ప్రేమను గలిగి
యున్న వాసవదత్త భర్త తనకయి ప్రాణ
త్యాగము చేయ బోయినట్లే తనుకు
భర్తకయి ప్రాణత్యాగ మొనరింప జాలి
నను అట్లు చేయనుంకించడు. ఎంగికన
నిట నామెకు భర్త సమాగమాళ
కలదు. అందుకనే ఎలాగో తన బ్రదు
కీడ్వక తప్పదు. ఆమె యాగంధరాయ
ణున కిచ్చిన ప్రణాళికయే అటువంటిది
గదా! అందు వలననే వాసవదత్త

‘నేను ప్రాణత్యాగము చేయలే
కున్నాను. ఆగ్రపుత్రుడు కనడ నున్నా
డను నాకతో నా అభాగ్యపు బ్రదు
కీడ్చుచున్నాను. అనును.

11) స్త్రీ సహజవ్యధ :- చేటి
పూవులుతెచ్చి పద్మావతి పరిణయమునకై
మంగళ మాలికను గుచ్చుచున్నప్పుడు
వాసవదత్త బాధతో ‘ఇది కూడ నేనే
చేయవలసి వచ్చినదే! దేవతలు దయలేని
వారు గదా! అనును. (కవి నాటకీయతా
కాళలము - వ్యతిరేక కథనమున నిరూప
ణము). అయినను మాలిక నల్లును. ఇది
స్త్రీ సహజమైన వ్యధయేగాని అన్యము
గాదు. ఆమెకు సుపత్నియైడల అనూయ
లేదు. కాని సపత్న్యగమనమును సరి
పెట్టుకొనుటలో తన హృదయమునకు
గలుగు బాధ యందు ద్యోతకమగును.
అన్నిటికన్న భర్తకు పంచుకొనుట స్త్రీ
లకు దుర్భర బాధాకరముగదా!

వాసవదత్త క్రొత్త పెళ్ళికొడుకును
గురించి వివరా అడిగి తెలుసుకొనును.

అయినను తా నున్నస్థితి జ్ఞప్తికి వచ్చి 'పశువువగుణ కీర్తనము వాలింపరాదు. గదా!' అని ఇంకను చెప్పబోవు చేటి నాపును. (సహజస్థితిలో పాత్ర నుంచుటలో కవిసేర్పు ఇందు నూచితము)

మాలికలో 'అవిధవాకరణ' మను మూలికను తమ యిద్దరిక్షేమ మాకాంక్షించి క్రుచ్చినను 'సుత్తి మర్దన' మను మూలికను తనకు నష్టము కలుగునేమో యని గ్రుచ్చును. ఇట్ల స్త్రీ హజమైన మనస్తత్వము ప్రస్ఫుటము. కాని ఎందుకని చేటి అడుగ గా 'ఆతనిభార్య గతించి నది. సుపత్నియే లేకు. గుచ్చినను లాభము లేదు గదా! అనును.

చతుర్థాంకము -

12) అన్యుల మనముల నొప్పింపజేయుట -

నవోద్వాహ పశ్చాత్తతి భర్తృవియోగమును సయింపలే నని చెప్పగా 'ఈమెయే యిట్లు తలపోయుచుండ నేను చేయునది. దుష్కర్మము కదా!' అనుకొనుచు వాసవదత్తి.

వసంతకుని హోడి రాజును చూసిన వాసవదత్తి కన్నీరు ఉరలి వచ్చును. అది చూచి పద్మావతి యడిగగా ఎదుటి వారి మనముల నొప్పించుటకిష్ట పడని దగుటచే, 'ఈమొదల యల్లరిచే రెల్లు పుట్టాడి పడి కన్నుల నీరు గ్రమ్మినది' అని అబద్ధమాడి తప్పించుకొనును.

13) భర్తృ సేవాసక్తి -

వాసవదత్తా స్మరణ మన రాజామోమున శోకము పెల్లుబుకును. రాజామోము కన్నీటి ముగుగున కప్పుబడుట జూచి పొదల మాటున వాసవదత్తితో సహా పున్న పద్మావతి 'ఇక మనము వెడలి పోయినను ఆతడు చూడలేడు' అన్న అభిప్రాయముతో వెళ్ళుదము' అనును. వాసవదత్త నీవిట నుండుము. బాధపడు భర్తను విడిచి పోవుట తగ' దనివారిం చును.

భర్తృసేవాసక్తయైనది గనుకనే

వాసవదత్త పద్మావతినిగూడ అందులకై ప్రేరేపించును. ఉత్తమ గతి లక్షణము లను తాను కలిగి యుండుటేగాక తన వంటి వారికి కూడా గణపునది యీ మాట వలన తెలుసుచున్నది. వివసు తన వంటి ఇతర స్త్రీలకు కలుపుటవేటు తన సవతికి కలుపుట వేరుకదా! తన సవతి భర్తృసేవాసక్తయై ఆతనికి తన కన్న ప్రీతిపాత్ర యగుచుకదా! కాని యిటు వాసవదత్తి తన సవతిపై అటు వంటి ఈర్ష్య అసలే లేకు.

పంచమాంకము -

14) ప్రణయపారవశ్యము - ఉదయమిడు ప్రేయసీ వియోగ వ్యభిచార రంగుడై -

'బహుశోఽత్యుపదేశేషు

యయా మామీక్షమాణయా

హస్తేన స్త్రక్షకోశేన

కృత మాకాశ వాగితమ్'

'హీ నాయొద్గ నేర్పడు వేళలంగు ఆమె నా మోముకే చూపు లక్ష్యించి తీగలే లేని గాలిలో తీగలున్న వనుకొనుచు ప్రేమి నాడించు నప్పుడప్పుడు - మదీయము'

అనుచు ఇందునను వాసవదత్తి ప్రగాఢ ప్రణయ భావమున మైమరచిపోవుట మనోజ్ఞముగా ప్రదర్శితము.

భర్తృసేవాసక్తి - తాను లీకపోవుటచే విరహోత్కంఠకుడైన భర్తను పద్మావతి యైనను ఉరట గొల్పునని వాసవదత్తి భావించినది. కనుకనే - ఆమె శిరోవేదనతో బాధపడుచున్నదని ని -

'విరహోత్కంఠకుడైన భర్త నూరట గొల్పు వలసిన పద్మావతి కూడ నస్వస్థురాలైనది' అని బాధపడును. భర్తృశోకమును మౌన్యగలదని యాశించిన పద్మావతియే బాధపడుచున్నదన్న నాతని శోకమును మౌన్యవారిం కెక్వరు? వాసవదత్త అట్లయినదని తొలుతనే చింతిల్లు రాజా పద్మావతి అగ్విస్థత విన్న

ఈమెకును ఏమగునో అని మరింత దింతాక్రాంతు డగునేమో! అన్న ఆలోచన చేతనే వాసవదత్త పై మాట అనును.

(15) విరహిణీహావము :- తటిల్లత వలె తటాటన మెరసి అదృశ్యమైన వాసవదత్త స్వరూపమును స్మరించుకొనుచు రాజా -

'స్వప్నస్యాంతే విబుధేన

చాత్రవిప్రోషితాంజనమ్

చారిత్ర మపి రక్షన్త్యా

దృష్టం దీర్ఘాలకం ముఖమ్'

'కిలగని మేల్కొను నంతన్'

వలసితన్ కనుక కంజనము సాన్ద్యముగా వలకిలు చెదరగ శిలో

జ్వలముగ నామగువ మోము తాకినబడి.

యేన్॥

శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారి యనువాద గ్రంథమునుండి) అనును. ఇంగు విరహిణి యైన వాసవదత్తి రూపము మనముందు నిలుచుచున్నది కన్నులకు కాకుక లేదు. ముంగురు లకు సవరింపు లేకు. అయిననేమి ఆమెగున మోము శిలోన్నతము కదా! మరియు -

(16) ప్రణయ పవిత్రత :-

'యోయం సూత్ర స్తమూదేవ్యా

తయా బాహర్మిపీడితః

స్వప్నేల్యత్వన్న సంస్పృశో

శోమ హర్షం నముంచతి॥'

(కలనె యయిన నేమి? పులికించె నిదె చూడు!

కలికి తాకి తాకగానె కరము;

కలికి స్పర్శ అమృత కలితమే నిజముగా పులకరింత తొలిగిపోనె పోదుచుదీ

యము) అనును.

వాసవదత్త హృదయమెంతపవిత్రప్రేమామృతమయమైన నిటుల జరుగును? ఆమె భర్తనింతగా నాకట్టుకొనజాలును? ఆమె స్పర్శ రాజాకు నిజముగా నమృత సంస్మర్యయే! అందుకంతనే 'ఇంకను ఆ గగుర్పాటు పోదు' అనుకొనుచున్నాడు.

ఈ విధముగా అభిజాత, సుఖ
మార సవిత్ర ప్ర య హృదయ, వీణా
వాదన నిపుణ, వికాలహృదయ, సుఖీల,
సదాచార, పతి సేవా పరాయణ, భర్తృ
భాగ్యసంవర్ధిని, త్యాగశీల, స్వేచ్ఛ
హృదయ, మైన వాసవదత్త ఉత్తమగుణ
తోభితచిత్త గుణు అలరారుచున్నది.

(3 వ పేజీ తరువాయి)

బరువు మోయనవసరం లేదని తలుస్తాను.
ఒక మహామోగి ను జానన్నులై యుండ
నలుగురు మోయలేని బరువుని నేనింత
వరికు మోశాను. ఇంకా కాబరువు తొలగి
పోతోందని చెప్పారు. అట్టిస్థితి ఒక్క
స్థితప్రజ్ఞాడికే కలుగుతుంది. కవిహానుమా
మహాహనుని అట్టి స్థితి కలుగగా నిల
తీర్చారు. అట్టి కళావేణుల తాత్త్వికస్థితి
కలగడానికి కారణం. తత్త్వజేత్ర, కళా
మర్మజ్ఞుడు. సవ్యాదముడైనకవి.

ఎంత బ్రతుకును బ్రదికేన నేమి ఫలము?
ఎంతలేసి కృతార్థ నేమి యేమి ఫలము?
ఎంత విజ్ఞాన ఖని గుణు యేమి ఫలము?
తలగు నే యెంతవాడైన దైవబలము?
ఈ స్థితప్రజ్ఞ కవి హానుమాలో ప్రతిబింబించింది.

మహాదాత్త శేషుషి శ్రీ పువ్వాడ
శేషగిరిరావు గునపి ముంబై హానుమా
లలో హానుమాగా మలచూరి కృష్ణారావు
గారి దర్బారులో హానుమాగా తెలుగు
కావ్యజగత్తులో హానుమాగా అజంతామర
కీర్తిని సంపాదించారు.

శ్రీహనుమాళయ

అ శ్రు మా ల

(రచయిత : డా. దేశికాచార్యులు
(ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు) వెల : రు 1-50.
ప్రతులకు : ఆంధ్ర బుక్ హౌస్, సుల్తాన్
బజార్, హైదరాబాద్, ఆంధ్రప్రదేశ్)
ఆంధ్ర వాఙ్మయము బహుళాంశ
విస్తరించినట్టిది. సాహిత్యోద్యానవనంగా
విషాదసాహిత్యం చాల అరుదు. శ్రీమాన్
దేశికాచార్యుల విచిత్రమైన 'అశ్రు
మాల'ను విషాద సాహిత్యం ధరించిన
దశాబ్దాల సందేహములేదు.

ఈకవి ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞుడు. ఇతడు
భగవంతుని గురించినవాడే. ప్రస్తుతిం
వృత్తిరీత్యా విదేశాలలో వుంటున్నారు.
వీరు ఉన్మానియూ విశ్వవిద్యాలయంలో
డాక్టరేటును పొందినారు. కనడాలో
కంప్యూటర్ సైన్సులో మజిలీయొక డాక్ట
రేటును పొందినాడు. మట్టిలో మాణిక్యం
పట్టినా దాని కాంతిని చూడటం; శ్రీ
మాన్ దేశికాచార్యులవారు ఖగోళశాస్త్రా
ద్య కునం చేయుచు ఆంధ్రభారతికి మణి
దీపంలా వెలిగించినది అశ్రుమాల అను
టలో అతిశయోక్తిలేదు. దీనికి కారణం
అతనికి తెలుగు సాహిత్యంపైగల అభి
మానం అనవచ్చు.

కళాగ రసాస్వాదనచేయు వస్తువును
కలిగియున్నది గనుక ఇది ఖండకావ్య
మన వచ్చును ఈ కావ్యమంగు గెండు
సరములున్నవి. ప్రథమసరములో కరహ
సమనంతర సంతాప జనితమైన నిరాశ
యొక్కది. ద్వితీయ సరములో పునఃసం
యోగ ప్రత్యాశయున్నది. శేవలము
వియోగదశను వర్ణించుట వలన ఖండ
కావ్యమైనది. ఇందలి రసము శృంగార
రము విప్రలంభము. ఇందలి ప్రతిపద్యము
పుష్పమే. ప్రతిపుష్పము బహుదళ తోభి

తమ ఒక్కొక్క పుష్పము ఒక్కొక్క
విధముగా పాఠకుని తావులు జిమ్మి
ప్రేరేపించును. ఈవిధంగా కావ్యమును
గురించి ప్రశంసిస్తూ చెప్పటం బాగుండ
దేమో! దానిలోవుండే రసము రసాస్వా
దన పరులకు తప్ప మరెవరికి తెలియదు.
మద్భుతం గెండుపుష్పములు:-

నీ విరిహతాపాన నావలపుసంద్రమ్ము
చింతాభిమై మనస్సీనుమ్ము గప్పంగ
దుర్దురుంబైన యీ దుర్దినమ్మున గురిసె
అక్షి జలధారలే యవ్యాపితివిధాన'
'ప్రేమ మిర స్వీకరింపరా మాధవీ!
పాద్యమిదియ చూతపల్లవానురాగ రసము!
మూల్యమిదియ చూతమంజులప్రసూన

చయము!
భోజ్యమిదియ మద్భుతపుష్పమే కావ్య
గుణము !'

ఈవిధంగా ప్రతిపుష్పం తన సౌందర్య
ముచే; కవి ఔచిత్యముచే అశ్రుమాల
అయి మన ముందున్నది. అనుర సౌందర్య
మునకై మాఁపుని ఆహ్వానించే ఆకలిని
ప్రేమ ముడుపులే; నిశానికి ఆలోచిస్తే
ఆప్రేమవల్లనే ఈ కావ్య ముద్భవించి
యుండవచ్చును. దీనికి డా॥ పాటిబండ
మాధవగృగారు తిలక రేఖను దిద్దినారు.
దివాకర్ణ వేంకటకథానిగారు అభిప్రా
యాలు ఆసక్తికరములు తెల్పినారు.
భవభూతి అన్నట్లు.

అద్వైతం సుఖముఖమోరనుగుణః
సర్వాస్వవస్థాసుయత్
విశ్రాంతో హృదయస్య యత్ర జరసా
యస్మిన్ నహోర్హోరసః'

సుఖముఖముల సమ్మేళనమువలనహృదయ
స్పందనలో రసావిష్కరణమే ఆనందా
నికి మూలము అనుకుంటే 'అశ్రుమాల'
లో రసాస్వాదన పొందవచ్చు.

'విప్రలంభ శృంగారే కరుణే మాధుర్యం
ప్రకర యత్'
(మా. వి. రా.)

వేయిపడగలు - 'విశ్వనాథవారి ప్రాచీన సంప్రదాయాభిమానము'

- కుమారి జి. వి. లక్ష్మి, ఎం. ఏ.

ఆధునిక నవలాసాహిత్యంలో విశ్వనాథ వారిది ఒక విశిష్టస్థానము. వారి ఇతర కవితాప్రక్రియల్లో వలెనే వారి నవలల్లోకూడ ప్రాచీన వైదిక ధర్మంపట్ల గుణకర్మ విభాగసమాశ్రయమైన 'గీతి' లోని కర్ణవ్యవస్థపట్ల వారికి గల ఆచంచల విశ్వాసాభిమానాలు గోచరిస్తాయి. వేయిపడగలు ఒక బృహన్నవలారాజము. అందులో విశ్వనాథవారు సృష్టించిన పాత్రలు వారి వైదిక సంప్రదాయాభిమానాన్న వేయినోళ్ళ చాటుతున్నాయి. యథార్థానికి, వేయిపడగలు భారతీయ సంస్కృతిని వేయిరంగాల్లో నూదించగలగు. విశ్వనాథవారు ప్రసంగించిన దానికంటే, వారి భావాల చిత్రీకరణకు పరాకాష్ఠ వేయిపడగలు. ఈనవలలో విశ్వనాథవారు యుగ సంధిని గురించి తెలియజేశారు. సనాతన జీవితవిధానం, సంస్కృతి విలువలు, కాలగర్భంలో లీనమైపోతూ, ఒక వైపునుంచి పాశ్చాత్య జీవిత విధానం చాపకింది నీరులా ప్రవహించి, నర్యవ్యామోహాల్ని, ఊణకానం చాల్ని దిగుమతి చేస్తూఉంటే ఆ ప్రాతక్రొత్త సంకమాన్ని చిత్రీకరించారు విశ్వనాథ. 'పాత'ను వదులుకోలేకపోవడం, క్రొత్తను స్వీకరించలేని, అట్లని ఎదిరించలేని అసమర్థత, మారుతున్న కాలంలో మారలేక సంఘర్షణ, ఇదీ, కథావస్తువునకు నీజం.

అప్పటిలో శ్రీ పంచాంగుల ఆదినారాయణ కాస్త్రిగారు విశ్వనాథవారికి వ్రాసిన లేఖలో 'ఈనవల యేండ్ల ఈమధ్య భారతీయ నాగరికతా సంప్రదాయములు మీవలె తెలిసినవారు పుట్టలేదు' అనుటయే విశ్వనాథవారు సంప్ర

దాయాభిమాని అనుటకు నిదర్శనము. ఈనవలలో చేసిన ప్రయత్నమంతా సనాతన సంప్రదాయములలోని అంతరార్థ వివరణకొసమే.

పాశ్చాత్యనాగరికతవచ్చి, మనవిద్యా విధినాన్ని, లలితకళలను, సాహిత్యాన్ని ఏవిధంగా భ్రష్టంచేసిందో, సహజత్వం నశించి కృతకత్వాన్ని ఏవిధంగా ప్రజలు ఆపాదించుకొంటున్నారో అన్ని కోణాల నుంచి చూపడానికి ప్రయత్నించినదీ నవల.

వీరన్న నాయని కళశమువారు స్వామికి ప్రసానింపిరి. బ్రాహ్మణ వంశము వారు ప్రచారములు, కాపువంశపు టాడపడుచులు స్వామికి వ్యాఖ్యాతలు ఈరీతిగా భూమ్యాకాశముల మధ్య స్వర్గ-మర్త్య లోకములమధ్య బుద్ధిని ప్రత్యక్షముల మధ్య ఒక స్థిరమైన సంబంధమేర్పడెను. పైని భగవంతుడు, క్రిందరాజును, బ్రాహ్మణుడును. ఈ రెండు మహాసంస్థలకు మధ్యగతాచార తెలియరాని లంక, ఇది నాల్గు స్తంభముల ధర్మమంటపము. స్వామి, జమిందారు, బ్రాహ్మణుడు. గతాచారీ, వీరు నల్లరు స్తంభములు. ధర్మార్థకామమోక్షములను నడిటిచెట్లు కట్టిన యీ నాల్గు స్తంభములు నిత్యము కుదించివూచులై, పచ్చనై శోభనపేతువులై యుండెను. ఈధర్మమంటపమునిత్య కల్యాణము, పచ్చతోరముగా మూడు వందలయేండ్ల నింతరమగా, నర్యహితముగా, శోభాయ మనముగా నొప్పెను. ఈ మూడువందల యేండ్లలో వేయిపడగలలో భవించిన నాగేశ్వరస్వామి కుబ్జున్నపేట మీద తన సహస్రరూపమండలిని జూచి, యాచల్లని

నీడలో నాయూరి ప్రజలను నోకొట్టెను. (1) ఇది, కుబ్జున్నపేట పూర్వచరిత్ర, 'వేయిపడగల పాము విప్పబడినొనివచ్చి కాటందుకొన్నది కలలోన రాజును'.

అన్నవ్యాఖ్యానాత్మక మైన గీతంలో 'మొదటనే ఒక దివ్యవాతావరణంతో కథ ప్రారంభమవుతుంది. ధర్మాన్ని కరిరక్షించిన నాగేశ్వరుడు ఈనాడు ధర్మచ్యుతి కలుగుతున్నప్పుడు తనవేయిపడగలను విరమింప జేసుకొన్నాడు. (2) నాలుగు పడగలతోనే నిలిచాడు కొన్నాళ్ళు. ఈనాలుగు పడగలలో ధర్మ, మోక్షములనందించి అర్థకామములే మిగిలినవి. అర్థకామములు ఆధునిక సేవనమునకు పరివర్తములు. ఇదికూడ ధర్మనిబద్ధమైనపుడు స్వామి రెండుపడగలతో కనిపించాడు. ఈనవలయందు ప్రాచీన సంస్కృతి-సంప్రదాయాభిమానానికి సంబంధించిన అనేక అంశములు ఇట్లే విశదీకరింపబడినట్లు గమనింపవచ్చు.

ఈనవలలో ప్రధానంగా భారతీయ సంస్కృతిని సంప్రదాయాన్ని ఒక వైపు, పాశ్చాత్యభిరుచిని వేరొక వైపు ప్రతిబింబింపజేయడానికి రెండు విభిన్నకర్ణాల పాత్రలు సృష్టించబడ్డాయి. ధర్మరావు, అనుభతి, శిశిరేపు, గిరిక, కరీటి, పనక, నారిప్ప వంటివారు సనాతనాచార పరాయణులు, ధార్మిక వేదమతాభిమానులు. మారుతున్న కాలానికి అడ్డుకట్టవేయటానికి వీరు ప్రయత్నిస్తారు. కుబ్జున్నపేట, పాశ్చాత్య నాగరికత అనే వెల్లువలో గుర్తు తెలియకుండా కొట్టుకుపోతూందని అనుక్షణం ఆవేదనచెందుతారు. ముఖ్యంగా వారిప్పు మనసా, వాచా, కర్మణా ప్రాచీనవైధివాన్ని పునఃప్రతిష్ఠ చేయటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. కొంతవరకు కృతకృత్యుడవుతాడు. రంగారావు, రామేశ్వరము, నుంగమ్మ, రాధాపతి వంటివారు పాశ్చాత్య నాగరికతలో దుర్మార్గాలను ప్రతిబింబింపచేసిన వారు.

ప్రాచీన సంస్కృతికి ప్రతీకలైన ఒక్కొక్కరు చనిపోవటం ద్వారా ఆ భావం దేశంనుంచి లుప్తం అయిపోవడానికి ప్రతీకగా చిత్రీకరించారు విశ్వనాథ వారు.

కృష్ణమనాయనింగారితో జమీందారీ వ్యవస్థ అంతమైపోయింది. ప్రాచీన భారతీయ వ్యవస్థలో జమీందారుల క్షాత్రో ప్రాముఖ్యం ఉండేన రంగానాథు వంటి వారు జమీందారీ వ్యవస్థకు అధికార ప్రాచుర్యమే మూలముకొని వ్యగతి నే తెచ్చి పెట్టారు. 'జమీందారీ వ్యవస్థకు కొనసాగిరి అంటివాడు హరిపు. ఇతడు ప్రాచీన సంస్కృతికి ఇంకా మిగిలిఉన్న ఖండిక' (1) రంగానాథుగారి మొదటి భార్యతో రాజకీయము నశించిపోయింది.

కథానాయకుడికి ప్రాచీన రామేశ్వరశాస్త్రి నాలుగు వర్ణాలకూ చెందిన స్త్రీలను వివాహమాడటం, వారికి సంతానం కలగటం, వారిందరూ ఒకేకుటుంబభ్యులుగా మెలగటం విశ్వనాథవారికి వర్ణవ్యవస్థల మిక్కిలమైన మక్కువను తెలిపే శక్తుంది. అంతేగాక, కులాల నేవి వ్యక్తులనుబట్టి కచ్చినవేగాని జన్మరక్షాదని వారు కలిసి పాలిసి జీవించ వచ్చునని తెలియజేస్తుంది ఈవిధమైన వర్ణవ్యవస్థ రామేశ్వర శాస్త్రితో నశించింది.

ధర్మారావు వేదపడగలులో ప్రధాన పాత్ర. ఈ పాత్రద్వారా విశ్వనాథవారు తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తం చేశారు. ధర్మారావు సనాతన సంప్రదాగాభిమాని. నిరంతరం దానికై ప్రాపలాదిన వాడు. 'ఆ వచ్చుచున్న మహాపురుషుడు దబ్బపండువంటి దేహచ్ఛాయ వాడు. కోరియు, గుండ్రముకాని ముఖము. అతని పేరు ధర్మారావు' (4) అని, కథలో ఈ పాత్రను పరిచయం చేయడంద్వారా ఇతని గొప్పతనము తెలియచున్నది.

ఇది డాంగ్ల భాషా కోవిగుడయ్యు, సనాతన ధర్మబుద్ధి కలవాడు. నదీమాతృకలు. విద్యుద్దీపములు, ముఖ్యము, చలన చిత్రాలు ఇతని నిశిత విమర్శకు గురియైనవి. ఈతని నీడ పడని యంశముగాని, భావముద్ర పడని పాత్రగాని నవలలో లేదు. 'తిట్ల, ప్రాతదంతయుఁ బోవుచున్నది. క్రొత్తదంతయు వచ్చుచున్నది. రంగాజన్మనుఁ జూడుడు. ఆ పా పూర్వపు భావోన్మాదము, పాతీకత్వము, కర్ణస్వచ్ఛతకు చిహ్నమైన మూర్తి. అవన్నియు ఆపితో అంతరించిపోయినవి. దేవదాసితో దేవదాసీత్వమే ఆఖరు. తెలుగు సంప్రదాయ పెరిగిన రాజీ మితోనే ఆఖరు. నేను మీ యిందరు నశించుచుండగా చూచుటకు మాత్రము పుట్టిన మూర్తిని. నేను ఈ కాలమునకు తగినవాడను గాను. ఇవన్నియుఁ జచ్చిపోవుచున్న ఒక జాతి చివరి మేరువులు' (5) అని ప్రాచీనసంప్రదాయాభిమాని ధర్మారావు వాపోతాడు.

ఈ నవలలో విశ్వనాథవారి అద్భుత సృష్టి 'పరిక'. పక్కతితో కలిసిపోయి, పశుపత్యగులలో ఒకడై, వాయిగా పంట చేలలో తిరిగే పరిక తనూ పరిక పాములా పాములతో కలిసి ఆడుకొనే పరిక, సూటు-బూటుచూసి చిన్నతనపు సరదాతో తనకు తెలియపండానే ప్రకృతికి దూరమయ్యాడు. చెట్ల నన్నింటిని భేదించి పొలా లన్నింటిని మాగాణం చేస్తున్నప్పుడు నిలుకనీడలేక అతడు మరణించాడు. పరిక పాత్ర దేవమాతృకలకు ప్రతినిధి. ఈ పాత్రద్వారా సనాతన ధర్మం పాశ్చాత్య సంపర్కంచేత కలుషితమైనది (తిగి స్వచ్ఛత నందలేకుండు నట్లు) అని రచయిత తన అభిప్రాయం వ్యక్తం చేశారు.

గరిక భక్తిభావానికి, భక్తితత్వానికి మచ్చుకునది. ఆమె దేవదాసి. భగవంతునికి తన సగ్యస్వము అర్పించినది. ఇహంలో

సంబంధం లేకుండా భగవంతుని! తన్ను తాను నిజదన చేసికొని పరమాత్మలో ఐక్యమయిన పడతి. శ్రీకృష్ణ - గోపికల మధ్యగల సంబంధం పరోక్షంగా గరిక పాత్ర ద్వారా తెలియజేయబడింది. 'భోగమువాండు భగవంతుని సన్నిధానమున నృత్యగానములు చేయుట కేర్పడిన వారు. భగవంతునికి దేవాలయములో ఉత్సవములు చేయుటయు, రాజోపచారములను నెఱపుటయు భోగ మందురు. అంగుకిని వారికి భోగాంగనలను పేరు వచ్చెను. భాషలో అనేక కబ్బములవలె నిదియు దురర్థమును కాలము ననుసరించి ఇచ్చు చుండును. ప్రపంచమునఁ గామ క్రోధాదులు బలసి, దేవునికై ప్రత్యేకింపబడిన ఈ స్త్రీలు దుర్వృత్తిలోనికి దిగిరి' అని ధర్మారావు భోగాంగనలను గూర్చి అగుంధలితో పల్కిన ఆపల్కులద్వారా విశ్వనాథవారి అభిప్రాయము తెలుస్తుంది. అంతేగాక 'మాతల్లి దేవదాసి చనిపోయినది. భగవద్భారమంతయు నశించిపోయినది. దేవుడే చనిపోయినాడు' అని ధర్మారావు గొప్పటలో భగవద్భావం నశించి పోతున్నదనే తీవ్రబాధ వ్యక్తమాతూరి.

అగుంధతీరధంతరుల పాత్రలద్వారా దాంపత్యధర్మమును చూపించారు. స్వామి యొక్క గెండుపడగలు దాంపత్య ధర్మానికి చిహ్నాలు. ఈ వివాహవ్యవస్థ దేశంలో నిలద్రొక్కుకొని ఇన్నివేల యేండ్లనుంచి ఆవాంతురాలు లేకుండా వస్తున్నందుకల్లానే స్వామి గెండవపడగ గాయపడినా అక్కతమై మళ్ళీ మళ్ళీ పొష్టవాన్ని పొందుతున్నది. 'ఈ దాంపత్యధర్మ మొక్కటి చాలు, భారతీయసంస్కృతి నిలిచిఉండటానికి అన్న భావం ఈనవల మన కందించే సందేశం.' (7)

మంగమ్మ వివాహవ్యవస్థను కాదని చెడిపోతుంది. చివరకు పశ్చాత్తాపపడి, ధర్మారావుకు శిష్యురాలవుతుంది. ఈమె భర్తను మోసంచేసి రామేశ్వరంలో

‘1930 లో తెలుగు యువకుడు రంగా రావు స్థితిలో ఉన్నాడు. ఈ సాటి తెలుగు యువకులు చెడిపోయినప్పటి రంగా రావు స్థితిలో ఉన్నాడు.’⁹ గణాచారి శైవ మతానికి గుర్తు అయితే, గిరిక వైష్ణవ మతానికి ప్రతీక.

అహ! ఏమి కాలము; ఏమి మార్పు!
ఎన్నెన్ని ప్రాశవి నశించి పోయినవి!
ఎన్నెన్ని క్రొత్తవి తలచాసినవి! లోక
మాతయు నూత్నిత్వము శక్తి యనుకొను
చున్నది. నూత్నత్వము నూత్నత్వమేకాని
శక్తి యెట్లగును? అహ! ఎంత నశించి
పోయినది? నశించి పోయిన దానిని
జూచినచో కడుపు తలుచుకొని పోవు
చున్నది. నాజాతి యింత దైవోపహత
మైన దేలకో? ఈజాతి చేసిం పాపమున
కంతులేదు కాబోలు! కృష్ణమనాయని
యంత ప్రభువే గలించినాడు. అత
నితో ధర్మార్థ కామమోక్ష హేతువులైన
విద్యలే నశించినవి. స్వామి వేయి పడ
గలు నశించినవి.

గుక్మిణమ్మారావుగారు పోయినది. గాణి
యను శబ్ద మింక నా జాతిలో నేల
నిలిచియున్నది? కేశవరావుగారు గలించిరి.
గ్రడ్డిలో మెల్లగ నైన పూర్వ వ్యవ
స్థలను బ్రతికింతమనుకొన్న యాయనకు
గూడ నిచ్చట తావులేదు కాబోలు!
గోపన్న చనిపోయినాడు. భక్తిప్రవ
త్తులు, సేవ, భూతదయ, పరోపకార
బుద్ధి మూర్తిభవించిన మనుజుడే పోయి
నాడు.

మాతల్లి దేవదాసి చనిపోయినది. భగవ
ద్భావ మంతయు సర్వనాశన మైనది.

దేవుడే చనిపోయినాడు. శుశరిక
పోయినాడు. పాపము శుశరిక నిలుచు
టకు దావులేకపోయినది. గణాచారి
గలించినది. ఏతల్లి స్వర్గచుర్యములకు
అంకెగా నున్నచో ఆగడము యూడి
పోయినది. గణాచారితో స్వామిపరారి
యయినాడు.

అహ! ఇంక నేమి మిగిలినది?
ఇంక నేమి మిగిలినది?
ఇంక నేమి మిగిలినది? 10

అని ధర్మారావు వాపోవుటద్వారా
విశ్వనాథవాసు తీత్రవ్యథను కృత్తం
చేశారు. ‘అవును. నీవు మిగిలితివి.
ఇది నాజాతిశక్తి’¹¹. అన్న ధర్మారావు
మాటలు విశ్వనాథవాసు వివాహవ్యవస్థ
చేసిన వ్యాఖ్యానము.

ఈవిధంగా విశ్వనాథ ప్రతిభా,
పాండిత్యాలను, రచనా శిల్పాన్ని వేయి
ముఖములుగా ప్రతిబింబించిన ‘వేయిపడ
గలు’ ఒక మహాసృష్టి. అసంప్రదాయిక
మైన, విజాతీయమైన సంస్కృతికి -
జాతీయమైన, సర్వధర్మాత్మకమైన భార
తీయసంస్కృతికి మధ్యజరిగిన సంఘర్ష
ణను వ్యాఖ్యానాత్మకంగా చిత్రించిన
ఈనవల విశ్వనాథవారి నవలలన్నింటి
లోను ఉత్కృష్టమైనది. ‘వేయేల?
వేయిపడగలు భారతీయ సంస్కృతిలో
నున్నరహస్యములు బోధించు నవలారూప
మైన కాస్త్రగ్రంథము’¹²

పై దానినంతను పరిశీలించినచో ‘వేయి
పడగలు’ కేవలము నవల కాదు. ఒక
మహా కావ్యము. అన్న డా॥ తుమ్మపూడి

కోటిశ్వరరావుగారి నిష్కర్ష ఎంతయు
గుమంజన మనదగును.

ఆధారగ్రంథములు :-

1. వేయి పడగలు (పండ్రెండవ ముద్ర
ణము. పుట. 9)
2. తెలుగు నవలా వికాసం. మొదలి
నాగభూషణశర్మ.
3. తెలుగు నవలా వికాసం. మొదలి
నాగభూషణశర్మ.
4. వేయి పడగలు - (పండ్రెండవ ముద్ర
ణము. పుట 12.)
5. వేయిపడగలు - (పండ్రెండవ ముద్ర
ణము. పుట 197)
6. వేయిపడగలు - (పండ్రెండవ ముద్ర
ణము పుట 112)
7. తెలుగు నవలా వికాసం - మొదలి
నాగభూషణశర్మ.
8. వేయిపడగలు - నిర్మాణ శిల్పము.
(నాహిత్య గ్రంథాభ్యుదయ - ఢిల్లీ). డా॥
తుమ్మపూడి కోటిశ్వరరావు.
9. తెలుగు నవలావికాసం. మొదలి నాగ
భూషణశర్మ.
10. వేయి పడగలు పండ్రెండవ ముద్ర
ణము, పుట 1024.
11. ,, ,, పుట 1026.
12. కుధానిర్మరి విశ్వనాథ సంస్మరణ
ప్రత్యేక సంచిక. (విశ్వనాథ-నవలా
రచన - సంపత్ రాఘవాచార్య).

ప్రబోధ చంద్రోదయము - హాస్య పోషణము

‘సాహిత్యశిరోమణి’ ‘భాషామ్రత’ శ్రీ మూర్తి, శ్రీ వాసుదేవ, ఎం. ఏ.

సంస్కృత వాఙ్మయము లోని ప్రతీక నాటకములలో కృష్ణమిత్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయము అద్వితీయ మైనది. మానవ మనుష్యులలోని విచేక మోహముల సంఘర్షణము, అపై విచేకము జయించి, వైరాగ్యము ద్వారా ప్రబోధోత్పత్తి యీ నాటకమందలి ఉత్తివృత్తిము. మున్తిష్కమునందలి ప్రముఖ భావములను, వాని సహభావములను, తత్సాధన విధానాదులను స్వీకరించి, వానికి వ్యక్తిత్వమును కల్పించి రచించిన అజంకముల నాటకమిది.

రస విషయకముగ శాంతనిందు ప్రదాన రసము. కాగా హాస్యాగులంగాములగు చిన్నవి శాంతముత్యవృత్తి దీనిలో ప్రముఖ స్థానము నాక్రమించునవి హాస్య వీర రసములు. దీనిలో కూడా హాస్యమే శాంతి ఎక్కువ భాగము నాక్రమించునని చెప్పవచ్చును. దీనిలోని హాస్యరస పోషణ విధానమును పరిశీలించుదము. గోపాల భూపాలురు - ‘శాంతి రస ప్రస్థితే నాశ్మగో వివోదా రమ - నాటకము సభిసంపుమని కోండ్ల నట్లు మూత్రధారుని వచనము. కనుక శాంత ప్రస్థితులకు ఆనందముతో హాసము జనించునట్లు నీ నాటకము వ్రాయబడుట గమనింప వలెను.

ఈ నాటకములో ప్రథమ హాస్య పేతువు పాత్రయల కేర్లు. అనగా భావములనే పాత్రయల కేర్లుగా వ్యవహరించుట. ఆపాత్రయ (భావముల) మధ్య బాంధవ్య కల్పనము. నూటికి అందరి శాతము కేర్లు నడవడికిని పాండిక కుడురినిస్థిత సమాజమున కనిపించును. పరిస్థితులు, వికృతిమైన కేర్లు కల్పించుట మొదటి వివోద పేతువు కాగా

ఆపాత్రయల కేర్లు తగినట్లే ప్రవర్తించుట మరింత అష్టోద పేతువు అయితే ఈవిధ విచేక పంతునకు విచేక ఆవివేక పెట్టినపుడు కనిపింపక పోవచ్చును గని ఆహంకారము కలహానిక ఆహంకారము పేరు పెట్టుట వివోద పేతువే. అనగా అతని నడవడి లోని వక్రతకే ఆతనిపై దృష్టి మరల్చిన వ్యక్త అనా మయులోని వక్రతను స్థితి మించిన తరువాత నిర్మలంగా నవ్వటంబు ఉండలేదు. మహామోహం దంభ, ఆహంకార, మిథ్యా దృష్టి, తాపసీ శ్రద్ధా, రాజసీ శ్రద్ధా, క్రోధ, లోభ, మదలుగా గల హాస్య హాస్య పేతువులే. ఆ కేర్లు నిర్మలంబులలో కవియే గక ఆమహామోహం కంచు క్యాగులకును అసత్సంగ, విభ్రమావతి మెదలగు రీతిగా నాను నిర్దేశము చేసినాడు.

పాత్రయ సంబంధము -

కేర్లులో సాంఘిక వివోద లోకమునకు కొని పోబడిన సామాజికవనకు ఆపాత్రయ సంబంధము, అనగా భావాలకు పరస్పర సంబంధము కల్పించుట విచేక వివోద పేతువగును. విచేకుడు నాయకుడు కాగా మహామోహుడు ప్రతినాయకుడు. యమనియమాదులు, వస్తు విచార త్తమాదులు, వివేకుని అమాయకులు కాగా లోభ, మోహ, క్రోధ, దంభాహంకారము మొదలగువారు మహామోహుని అమాయకులు. విచేకుని భార్య మతి లోభము భార్య తృప్తి. క్రోధము భార్య కోంఠ. మహామోహుని భార్య మిథ్యా దృష్టి. మనస్సుయొక్క తొలి భార్య ప్రవృత్తి, రెండవ భార్య నివృత్తి, అంతే కాదు శ్రద్ధ ఉభయ పక్షముల

వారిని. సహజము కావున అది తామసీ శ్రద్ధ, రాజసీ శ్రద్ధ, సాత్విక శ్రద్ధ అని విశ్లేషింప బడినది.

ఆత్మోన్మీకర్ష :-

హాస్య పేతువులలో నిది యొకటి. ఈ నాటకములోని అనేక పాత్రయలలో ఇది కనిపించును. కేకలము మహామోహుడు, తిదనుయాయుల లోనేకాక విచేకానుయాయులలో సైతమీ ఆత్మోన్మీకర్ష కనిపించును. దంభ, ఆహంకార, క్రోధ, లోభముల ఆత్మోన్మీకర్ష పరాకాష్ఠలో నుండును.

దంభుని యాశ్రమాని? ఆహంకారుడు వచ్చును. ఆహంకారుడు దంభునకు తాంయే. కాని ఆహంకారుడు దంభుని ఎప్పుడో ద్వాపరాంతమున చూచి నాడట (ఇది గొప్ప కోతి) అంతువలన గుర్తింపలేక పోయినాడట. వారినిపురికి వాగ్ద్యవహారిము జరుగును. చిరదశలో వారినిపురు ఒకరినొమించి మరి యొకరు ఎట్లు ప్రగల్భములు పలుకుదురో చూడుడు.

దంభుడు:- బ్రహ్మక - యద్యప్యేకం రిభ్యాశ్యస్మాకం ఆచిదితి వృత్తాంతో భివాన్. తథాహి -

నదనముపగితోఁ. హం

పూర్వమం భోజయోనేః సపది మునిభేరుచ్చై రాస నేషాద్భి తేషు || సశపథ ముపనీయ బ్రహ్మణా

గోమయాంభః పరిమృజిత నిగోరా వాకు సంవేశితోస్మి ||
||ద్వి|| 10.

ఆహంకారః :-

(స్వగతమ్) అహా! దాంభికస్య బ్రాహ్మణస్య అత్యుక్తిః (చిచిత్సన్) అథవా దమ్భాయం. భవత్స్వకం తావత్

(ప్రకాశం) ఆ. కమేవం గర్వాయసే.
(శ్రోధమ్)

అరే. క ఇవ వాసవః కథయకొత్త్ర
పన్యోద్భవో
వద ప్రభవ భూమయో జాతికా మునీ
నామపి
అవేహి తపసో బలం మమ పురం
దరాణాంతం
శతంచ పరమేష్ఠినాం పతితువా మునీ
నాం శతమ్॥

ఒకనిని బ్రహ్మ గౌరవముగ ఒడిలో
కూర్చునట్టుకొనగా రెండవ వానికి
అటువంటి బ్రహ్మలు వందైనా లెక్క
లేదట ఇవి రెండు పెద్ద అతిశయోక్తులు
(Hyperboles) వీనినే ప్రశంభోక్తు
లనినా అనవచ్చును. ఈ అతిశయ
ప్రశంభాల ద్వారా ఇద్దరు ఆత్మస్తుతి
చేసుకున్నారు. కాబట్టి ఇది ఆత్మోత్కర్ష
అగును ఇది comedy of force.

అట్లే శ్రోధుని ఆత్మోత్కర్షయు
పరిశీలించ దగినది.

అంధకరోమి భువనం బధిగకరోమి
ధారం సచేతన మచేతనతాం నయామి
కృత్యం నపశ్యతి నయేన పితం శృణోతి.
ధామాన ధాతి మపి న ప్రతి సందధాతి!
ద్వి - 29.

అంతఃప్రహసనము :-

నాటకములలో మరియొక నాటక
మొందుట అంతర్నాటక మగును ఈ
నాటకమున ప్రహసన మనక పోయినను
ప్రహసనసదృశత కల కారణముగ అంతః
ప్రహసన మిది. ఒక సన్నివేశమున సంభ
వించును.

తృతీయాంక మంతయు ముందు ఒకటి
రెండు పుటలు తప్ప ఒక చక్కని

ప్రహసనము. Satirical comedy,
మరియు comedy of morals
or comedy of ideas లక్షణ
ములు దీనిలో కనిపించును. దిగంబర
సిద్ధాంత ప్రతినిధిగా తుపణకుని, బౌద్ధ
సిద్ధాంత ప్రతినిధిగా భిక్షువును, సోమ
సిద్ధాంత ప్రతినిధిగా కాపాలికుని తీసివని
ఒక చక్కని ప్రహసన సన్నివేశ మీ
అంకమున అభివ్యాప్త మయినది. మత్త
విలాస ప్రహసనమును ఈ బౌద్ధ సోమ
సిద్ధాంతములు ఆధారముగా చేసికొనియు
పాగినది. దీనిప్రభావము ఈ నాటకవిలాస
ప్రహసనముపై కనిపించును.

కాగా ఈ మూడు సిద్ధాంతములలో
సురాపాన, స్త్రీసేవనాదులు లక్ష్యమైన
సోమ సిద్ధాంతమునకు విగిలిన ఇద్దరును
బాంగి పోయినట్లు చిత్రింపబడినది.
కాని వారు మహామూనుని అనుయాయు
లుగా కల్పింప బడినందున అవన్నియు
అందు అస్తంగతినీ పొందుచున్నవి.

బౌద్ధ సిద్ధాంతముపై విమర్శ సమకా
లీన సాహిత్యమునందు వలెనే ప్రహసన
భాగమున చక్కగా కనిపించును. బౌద్ధ
భిక్షువు ప్రజలకు చేయు బోధలో
చక్కని Irony కనిపించును చూడుడు.

‘క్షణికః సర్వే సంస్కారాః,
నాస్త్యాత్మా స్థాయీ. తస్మాన్నిత్యం
దారానాక్రమత్యు నేర్షితవ్యమ్. చిత్తమ
లంహి తద్దీప్యమాను’ తృతీయాంకము:-

అంతే కాదు. కాలక్రమముగ బౌద్ధ
మతానుయాయు లగు బౌద్ధ భిక్షువుల
లోని భావన లెంత దిగజారి పోయినవో
బట్టించి చూపినాడు.

‘ఆవాసోల యసం మనోహర మభి
ప్రాయాను రూపావణీః
నాగ్యో వాంఛిత కాల మిష్ట మశనం
శయ్యా నృగు ప్రస్తాః!

శ్రద్ధా శ్వామూపాసితా యువలిభిః
కిష్టాం దానోత్సవ
క్రీడాన్వ ధర్మైర్వృజన్తి కలసజ్జ్యోతాన్తి
వలాంత్రయమ్॥ తృతీ.

ఈ అంకమున భిక్షు - తుపణకులు
స్వస్వ ముక్తిస్తుతి, పరమార్థ నిందచేయు
చున్న సందర్భమున కాపాలికుడు కాపా
లికతో ప్రశంశించును. మత సంఘర్షణ
కాపాలికుడు స్వమతమును స్థాపించుట
అందొక Satire అతర్వాత కాపాలిక
కాగిలెంతగా ఎవేసి కాపాలికుడు వారి
గువురిని తన దాసులనుగా, సోమ సిద్ధాం
తాను యా యులను గా చేసి కొనుట.
భిక్షులు కాపాలిక ఎంగిలి చేసి ఇచ్చిన
ముగ్గుల తాగి ఆ ఆనందమును వ్యక్తీక
రించు మాటలాడుట మరొక Satire
మొనుడు.

నిపితా వేళ్యాభిః సమాన కతి వారాన్సు
వదనా
ముఖోచ్చిస్తా స్మాభిః వికచ వకుళా
మోద మధుర !
మలభ్యాజానీమః స్పృహ యతి సుధాయై
సురగణమ్॥ తృ. 21.

పై శ్లోకమున ఉత్పేక్షాంతరము
కూడ ఆభాసితిమై అలంకారా భాసాత్మిక
మగు హాస్యమును కల్పించును. వీరందఱు
సురాపానానంతము న్న త్య ము
చేయుట, చేష్ట గత మగు హాస్య
మును కల్పించును. అట్లు ఈ ప్రహ
సనము (ప్రకరణము) నందు వాక్యచేష్ట
గతములైన హాస్యములు పరాకాష్ఠ నంది
నవి. అవికూడ కేవలము వికృతి పూర్వక
ములు గాక సామాజిక కావగాహనతో
సంఘ విమర్శనాత్మికముగ సున్నందున
చక్కని హాస్యము నాస్వాదింపజేయును.
హేత్యాభాస హాస్యము :

ఇందున్నవి సంఘములోని ఒక సంస్కృతిని మరియొక సంస్కృతి విమర్శించెడు చిరకాలం. కావున ఒక వేళ హేత్వాభాస కా దనిపించ వచ్చును. అప్పుడు సస్యేతి. కాని నవ్యవచ్చిన పుడు మాత్రము అది హేత్వాభాసయే. వైదిక సిద్ధాంతములకు విమర్శించుచూ బాహ్య సిద్ధాంతవాదుల ఆభిప్రాయము విట్లున్నవి.

‘స్వర్గం కర్తృ క్రియా ప్రకృతి
వినిశేయది యజ్ఞవాన్
తతో దావాన్ దగ్ధానాం
ఫలంస్యాన్మృత్యుభూతహమ్. 112-19)

నిహతిస్య పశోర్యక్షే
స్వర్గప్రాప్తిర్యద్యతే
కర్మపితృ యజమానేన
కేం నుకన్యాన్నహన్యతే. 2-20
మృతానా మపి జంతూనాం
శ్రాద్ధాచేత్ తృప్తికారణం
నిర్వాణస్య ప్రదీపస్య
స్తేహాః సంవర్గయేచ్ఛిఖామ్. 2-21

పై శ్లోకములను విన్నపుడు నవ్యుర్రాక మానదు యాగపకువునకు స్వర్గమువచ్చు ననగా మీ తండ్రి నా యాగపకువున చేయు మరుటలో గుండెను గ్రుచ్చుకొనే అధిక్షేపణ, వాని ద్వారా హాస్యమునూ కన్పించును. వీటిని బాహ్యునిచే పెట్టించినను వైదికధర్మము మీద కూడ కపి వేసిన చిరకాల కావచ్చును.

ప్రహసనాంగములు :
భాణములో లాస్యాంగములకు వలె ప్రహసనములోగూడ వదకాంగ ప్రయోగ ముండునని దక్షాగ్రవ సుధాకర కర్త ప్రహసనములకు పది అంగములను చెప్పినాడు. భాణములోని లాస్యాంగములే కాక విశేషముగా నీ యంగములు కూడ ప్రహసనములలో ప్రయోగింపబడ వలె నని అతని చక్కణ-అవిధి.

‘అవలగిత ముక్కుంకో
వ్యవహారో విప్రలంభ ముపపత్తిః ।
భయమన్యతం విభ్రాంతి
గద్గదవాక్ చ ప్రలాపశ్చ ।
రసార్ణవసుధాకరః భావకోల్లాసః-273శ్లో.

1. అవలగితము, 2. అవస్కంధము, 3. వ్యవహారము, 4. విప్రలంభము, 5. ఉపపత్తి, 6. భయము, 7. అన్యతము, 8. విభ్రాంతి, 9. గద్గదవాక్కు, 10. ప్రలాపము. - వీనిని రసార్ణవ సుధాకర కర్త ప్రహసనాంగములనుగా పరిచినను ఇతిర రూపకములలో గూడ వీటి యుపస్థితి శోకపోలేగు. నీ గ్రహాపాదులే అవలగితమునకు ప్రబోధన ప్రోదయ నాట కమునుండి ఉదాహరణమును గ్రహించినాడు. కావున ఆ ప్రహసనములను శేవలను హాస్యకప్రయోగకములైన రూపకాంగములనుగా స్వీకరింపవలెను. వానిలో చాలా ప్రబోధ చంద్రోదయమున కనిపించి హాస్యహేతువులగుచున్నవి నానిని పరిశీలము.

అవలగితము- తొలగిత తాను గ్రహించిన సమాచారమును అజ్ఞతవలన దూషించుట లేక విడుచుట అవలగితము. దీనికి రసార్ణవ సుధాకర కర్త ఈ నాటకము నుండియే ఉదాహరణము నిచ్చెను. చూడుడు.

క్షుపణక 1.
అయిననఘనస్తన శోభనే
పరిత్రస్త కుంగం లోచనే !
యది రమనే కాపాలిని !
భావైకిం కరిస్యతి శ్రావణః ॥ తృ. 19.

అహో! కపాలిన్యా దర్శన మేకమేవ మోక్షసాధనం. భో ఆచారికే! అహం తవ సాంప్రతందాస స్సంకృత్య,

మామనుషి మహా వేతాళానాం కాపలే ప్రేక్షస్య-

ఇంగు క్షుపణకము తాను తనరకు ఆచరించిన ఆర్జిత సిద్ధాంతమును కాపాలిక కాగిలింకిత అంకితము గావించి త్యజించుట వలన హాస్యము కల్గును. అంతవరకు నీ మరీ తన సిద్ధాంతమును నిశ్చయము ట్లక చాల తాపతయపడిన నాకుకదా! కాగా ఈ అవలగితమునకు సుఖార్ణవముగా వ్యతిరేకస్థితి కందుకొని పాత్రలలో కన్పట్టును. ఉత్తము నాయుపలలో దువ్యంతానులలో నైతము స్వీకృత పూర్వఃమాచార మామణము కనిపించును కాని అది అజ్ఞత వలనకాక విజ్ఞత వలన ఏర్పడినది. కావున అవలగితము కాదు.

వ్యవహారము:- హాస్యకారణ మైన ఇద్దరు ముగ్గురి సంవాదమే వ్యవహారము. దీనిలో దంభాహంకారుల సంభాషణ కాని, భిక్షుక్షుపణక కాపాలికుల సంవాదము కాని వ్యవహారముగను.

విప్రలంభము:- భూతా వేశము మున్నగు నైపముల వలన నంచించుట విప్రలంభము. అని శబ్దముచే. కారాంతరముగా నంచించుట కూడా విప్రలంభ మేయగును. ఇంగు తృతీయాంకమున కాపాలికుడు భిక్షుక్షుపణకులను తనవైపు త్రిప్పుకొనుటకు కాపాలికను ఉపయోగించి ఆమె పరిష్కాంగముతో వానిమోసముచేసి తన వైపు మరల్చుట విప్రలంభమే.

ఉపపత్తి:- హాస్య హేతువును, లోకప్రసిద్ధమునైన యొక్తితో ప్రసిద్ధముగు వస్తువును సాధించుట ఉపపత్తి.

దానికి బౌద్ధమతము జీర్ణమైన కాలములో లోకప్రసిద్ధిని బట్టి స్వీకరింపదగిన ఉదాహరణము ఈ భిక్షుకుని మాటలలోనే కన్పించును.

భిక్షు.

సాధురయం సౌగత ధర్మో
యత్ర సౌఖ్యం మోక్షశ్చ.

ఆవాసోలయనం :-

ఇందు సౌగతధర్మము ఉత్తమమనుట ప్రసిద్ధవిషయము. కాని అది ఆకాలము నాటి జనవిశ్రుతమైన, హాస్యహేతువైన బౌద్ధభిక్షువుల నడవడిద్వారా నిరూపింపబడినది కావున ఉపపత్తి. అది అధిక్షేపకాత్మకమై హాస్యమును కల్పించును.

అన్యత్రము :- అసభ్యమైన స్తుతితో కూడినదిగాని, స్వమతమును కొనియాడుకొనుట గాని యన్యత్రము.

దీనికింతకుముందే ఆత్మోక్కర్ష రూపమున గల అనేకోదాహరణములు పరిశీలింపబడినవికదా! ఇంకను ఎన్నో ఉదాహరణములు ఈనాటకమున గలవు. (ద్వి. 28. 30. 31 ము-)

ప్రలాపము:- అయోగ్యమైన దానిని యోగ్యమైన గానినిగా ఆమోదించుట ప్రలాపము.

కాపాలిక:- ప్రియీ! అమూల్యక్రీతం దాసద్వయం లబ్ధం. తస్మై త్యాగస్తావత్ (ఉభౌ నృత్యతః)

క్షుపణక:- ఆరే భిక్షుక! ఏవ పాలికోఽథవాఽచార్యః కాపాలిన్యాసార్థం శోభనం నృత్యతి. తస్మాదేతాభ్యాం సార్థ మావా మపి నృత్యావః-

భిక్షు:- ఆచార్య! మహాశ్చర్య మేతద్దర్శనమ్. యత్రాత్మకోఽమభి మతార్థ సిద్ధయః సంపద్యంతే- తృ-123-24.

గురాపానాది దూషితమైన సామసిద్ధాంతమును ఆశ్చర్యహేతువయిన మహాదర్శనముగ చిత్రించుట ప్రలాపము. అది హాస్యహేతువు.

మిగిలినన ప్రస్తావనాంగములు దీనిలో కన్పట్టవు.

ఈనాటకము యధార్థమునకు ఒక Satire. అయితే అది ఒక వ్యక్తిని గాని, సిద్ధాంతమును గాని, ఆచారమును గాని విమర్శించుట యను సంతేపాశ్శకము కాదు. సంపూర్ణముగా మానవ జీవితము మీదనే Satire ఇతర ప్రాణుల నుండి మానవుని విశ్లేషించినపుడు అతని జీవితమునకు గల ఉదాత్తావ కాళములను, వాని నతడు ఉపయోగించు కొనక చెడు దారులు ప్రోక్కుడు విషయమును, గానికై సహకరించు నతని మనస్తత్వమును చక్కగా అధిక్షేపించు Satire. అయితే అంత విస్తృతపరిధిలో అది అన్వయించు చున్న కారణముగా ఇది Satire కాక Symbolic Dramaగానే ప్రసిద్ధిపడినది. నాటకం ఆద్యంతము హాస్యరసపోషణ లేకపోవుట వలన, హాస్య మంగరస మగుట వలన దీనిని comedy of Satire అనుటకు వీలులేదు. అయితే దీనిలోని కొన్ని కొన్ని భాగములు Satiric comedy గా కన్పిస్తాయి. మానవ జీవితమే విషయము కనుక ప్రపంచమునే గృహముగా భావించగా Domestic Comedy అవుతున్నది. అక్కడక్కడ Mannerising కూడా హాస్యకారణమై కన్పించుచున్నది.

అయితే ఇది అభిలషణీయమైన హాస్యమా అనినచో కాకపోవచ్చును. (మతవిమర్శ) ఒక మతములోని పాక్షిక లోపములను ఆధారము చేసికొని గుణమును మరుగు పరచి ఆ మతమును విమర్శించుట అంత మంచిది కాదు. Satirist లక్ష్యమే దోషాలకు ఎత్తిచూపుట కనుక ఆరీతిగా దానిని సరిపెట్టుకొనవలసి నచ్చుచున్నది.

...—...

పోతనా!

‘అభినవ రామకృష్ణ’
శ్రీ అద్వైతపల్లి లక్ష్మణస్వామి.

[పంచశత జయంత్యుత్సవ సందర్భముగా రచింపబడినవి]

*పోతన! నీదు పేరు వినఁ
బొంగుఁ దెలుఁగుల యంతరంగముల్,
కైతను విన్న మేనఁ బుల
కల్ దలమించుచు మొల్కలెత్తిడిన్!
జేతము అన్నియున్ బర
శించి, రహించి, రసించి పోయెడిన్
పూత పరిత్రుఁ డీవు కవి
పుంగవ! నీ కివే మన్నమస్కృతుల్!

*బమ్మెర గ్రామవాసికని,
బమ్మెర నీ గృహ నామమాట, నిన్
బమ్మెర పోతరాజనుట
భావ్యమ, అంతియ కాదు, నీవు మా
బమ్మెరఁ బోనడంచుటకు
భాగవతంబను పేర మోక్షకా
స్త్రమ్ము రచించినాఁడ, విటు
సార్థకమియ్యది ముతైఱంగులన్!

[బమ్మెర = భ్రాంతి]
*కవికర్యా! ఎది ఒంటి మెట్టయ వరం
గల్గ నివాసంబు? భా
గవతంబెప్పుడు వ్రాసినాఁడ, వితర
గ్రంథంబు లేవే? భా
గవం బందున నీదుస్కంధముల
లెక్కన్ దేల్చుఁ బ్రక్షిప్తముల్
తవులన్ గారణమేమి? తెల్పఁగదె స
త్యంబింతయున్ బోతనా!

*నీసములంగు, గీతములఁ
జెప్పిన యాట వెలందు లందునన్,
బ్రాసయతిన్ ద్యజించి యతి
వాదితివెల్లెడ, నిట్టి నేమమున్
బాసి రచించి రా శిథిల
భాగములన్ మును నారయాడు, నీ
వాసిని బట్టి నీవి, మఱి
వారిని చెప్పఁగనయ్యెఁ బోతనా!

*ఎప్పుడో నారాయణుడు లొన
రించిన పూరణలందు మాత్రమే
తప్పలుగలై, నీకవితఁ
దప్పులు లేవని కూచిమంచి తి
మ్మప్ప వచించినాఁ డెపుడో
యాతని గ్రంథమునందె, అద్ది నీ
గొప్పతనమ్ముఁ జాటఁ గలు
గున్ జామినేటికిఁ గూడఁ బోతనా!

[*సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము].

*అక్షిణప్రతిభాభి శోభితుఁడవ
యా! నీవు శ్రీ కారదా
సాక్షాత్కారముఁ జూచినట్టి కవితా
సామ్రాజ్య ధుగ్యుండవై
ద్రాక్షపాకము నీ కవిత్య మని వి
ద్యాంసుల్ ప్రశంసించుఁగా
మోక్షవ్యారముఁ దీసి పెట్టితివి, చే
మొద్దున్ గుడ్! పోతనా!

*నీ యనువాదరీతి ప్రవ
నీయము, కేవల శ్రీధరీయమై
ధ్యేయము నెప్పుడున్ మఱవ
నీయదు, పాయదు భక్తిమార్గమున్,
శ్రేయము, పేయమున్ మఱియు
జ్ఞేయము, గేయమునామఁ జాలనా
ప్రాయ పాలర్పు నీ తెలుఁగు
భాగవతం బది తీయమై కవి!

*నీ వివరణ పద్ధతిచే
భావింపఁగఁ భక్తిపారవశ్యము చేతన్
గావించిన పెంపులచే
క్రీవలయఁగఁమాతమునకు గెట్టింపయ్యెన్!

*పలికినవాఁడ వీవు, తలఁ
పన్ బలికించినవాఁడు రాముఁ, డా
పలికి నదెల్ల నయ్యె నిటు
భాగవతంబయి, చిత్రహాసు, నీ
వలరుచు నందవందసున
కంకితమిచ్చితి, రామకృష్ణులం
దెలమి నెవండు నీ మదికి
నెక్కువయ్యుష్టు చెప్పు పోతనా!

*బమ్మెర సత్కవీంద్ర! యిటు
భాగవతమ్ముజగద్ధితమ్ముగా
నిమ్మహిఁ జెప్పి, నీవు తరి
యించి, తరింపఁగఁ జేయుచుంటి, నీ
కన్కనికైతి విన్నఁ బుల
కల్ మొలకెత్తని మేనులేదు, ను
త్యమ్మిది, నిన్నుఁబోలిన మ
హా కవియొక్కఁడు లేఁడు పోతనా!

*పలువురు పండితోత్తములు
పక్కఁగ నీ చేవి విన్నయంతి, క
న్నులు మఱికన్న శుంత, మది
నూన్కొని నిడఁ దనంత తానయై
తెలియఁగవచ్చి నంతయిటు
తెల్లముగా రచియింతు నంటి, నీ
పలుకుల మెత్తు, నీ సహజ
పాండితి కిత్తు నమస్సు మాంజలుల్ !

*కాటుకకంటిసరు చను
కట్టుపయింపబడ నేడ్చి నట్టియా
హాటక గబ్బరాణిఁగని,
యాదృతి నూరడిలంగఁ జేయ, ము
మ్మాటికి నెప్పు నన్ను నను
మాటను నమ్ముచుటంచుఁబల్కునీ
మాట వరాలమాట, పది
మందికి నచ్చిన బాట పోతనా!

*పూతము న్యాసభాగవతి
మున్ జనింగిపఁగ నాత్మ నెంచి వ్యా
ఖ్యాత్యురక్షణుడై భువిజ
గా మనగాఁ డగు శ్రీ సర్వభూష
ద్వైతమతానుసారమును
వాదమునాంధ్రమునందుఁ జీసి, వి
ఖ్యాతి గడించినాఁడవు, మ
హాకవి! పోతన! నిన్ను మెచ్చెదన్!

*అనువాదంబున శ్రీధరీయ మను
వ్యాఖ్యన్ నీవు మన్నించి యి
ట్లనయం బందరికిన్ శిరణ్యా మగునీ
యద్వైత మే యంటి, నీ
భువతన్ దెల్పుఁగఁ జాలు నీ యొకటియే,
కైవల్యమున్ గోరినా
వనఘా! నీకును మాకు నందరి కిదే
హర్షంబగున్ పోతనా!

శ్రీ గాయత్రీ మంత్రార్థ
శ్రీయత మై నీదు తెల్లనేత యదెల్లన్
దీయని యా యమృతంబా,
ఓయనఘా! యిట్టిగ్రంథమున్న దె జగతిన్!

*నలుమగ వ్యాసభారతము
నన్నయలిక్కఁ యెట్టునల్ నెఱిన్
దెలుఁగొనరించి, యియ్యది య
దృష్టము, భాగవతంబుఁగూడ నా
గలు తెనిగింప కిట్లు వద
లన్ ముదమయ్యెడు నంటి, దీనిలోఁ
బ్రాసెడు నీయదృష్టమును
తెల్లు జనంబు నదృష్టమున్ గవి!

శ్రమాంతంబుగల లేని పెక్కు సాగసుల్
పుట్టించి, నీ వర్ణశ
బ్దాలంకారమనోజ్ఞ తా మధుర వి
న్యాసంబుసంధించి, యెం
తేజాకణ్యాముఁ గొల్చి, యోగ్యతరమా
దృష్టిన్ బ్రసరించి, నీ
నీలన్ మెచ్చెద నిచ్చలున్ సహజపాం
డిత్యా! నీకు నోహదవుల్ !

శ్రవణఃపది నిగ్మలంబగుటఁ
దన్యమనన్ గలిగింపఁ జాలు నీ
వలపటిచేతి గంటమున
వాణివసించి, మరలద సిందువుల్
చింతకు మోక్షిమార్గ మనఁ
జేరిచి, చింతలు ద్రొక్కఁజేయు నీ
పలుకుల మెత్తు, నీ తెలుఁగు
భాగవతంబున కిత్తుహారతుల్ !

శ్రీ తెలిసియై చేతులార శివ
దేవుని పూజింపన్, పాప పం
కిల మడిపాయునంచు హరిఁ
గీర్తఁ జేసెడు నోరునొవ్వ, నీ
తలఁపుల నెల్ల సంతత గు
ధామధురంబు, లనన్య భక్తితోఁ
గలనెదవీవు, నీకు శివ
శేవ భేదములేదు పోతనా!

శ్రీహరిమి దొడ్డు, రొప్ప నుడు
పుల్, ముత్యకొబ్బను సుబ్బుమాటలన్
నాణెముగాఁ బయోగముల
నాకగుపించుచు నున్నవయ్య! యీ
కొండుకు వీలగుపించెడిన్, తెలం
గాణము వాడవే యనుచు
గట్టిగఁ జెప్పఁగనయ్యెఁ బోతనా!

శ్రీపాటలయట్లు భాగవత
పద్యములెన్నియు నాయనమ్మకున్
నోటికివచ్చు, నెట్లు లవి
నూల్కొనెనోమది నేము? ఆమె యీ
నాటికిఁ జెప్పఁ, బాదమయి
నన్ వినరాదది నేటి శిష్యులం
దేటికిఁ దెల్లువాచకము,
లేటికి బోధన లీ పరీక్షలున్ ?

శ్రీచెలఁగుచు దున్ని మాహృదయ
నీచులఁ జల్లెగుట్టి నీజముల్,
ఫలితము మోక్షసస్యమిటు
వంటి యదృష్టముఁ జూడలేదు, నీ
సలిపెడునట్లు ముట్ట వల్లన
సాయమునన్ ఫలసాయమెన్ననా!
పొలుపగు నిగుచేతిల
మున్ హలమేయని యెంతుఁబోతనా!

శ్రీధరభారతీయసంస్కృతి
వరదర్పణమైన వ్యాసభాగవతంబున్,
సరసముగా నిటు తెలుఁగున
విరచించిన పోతనార్య విమతింతు నినున్.
శ్రీపంచశత బ్రతుల్ గడచె
బమ్మెర పోతన! నేటికిపు జీ
వించియె యుంటి, భాగవత
భక్తకవీంద్రుడ వంచు నిన్నుఁబూ
జించుటకై ప్రభుత్వము
చిత్తమునందు దలంచి, యిట్లుగా
వించు మహోత్సవంబు, లివి
వేడుకఁ జూడఁగరమ్ము పోతనా!

యక్షగానము - దానియొక్క స్వరూపము

- శ్రీ వి. మనోహర్ రావు.

తెలుగుదేశమునపుట్టిన దేశ సాహిత్య
ప్రక్రియలకల్ల తలమానికమైనది యక్ష
గానము. ఈప్రక్రియ మొట్ట మొదట
తెలుగు దేశముననే పుట్టి ఇరుగు పొరుగు
రాష్ట్రములకు ప్రయాణించి నేటికి భారత
దేశ వ్యాప్తమైన కళాస్వరూపముగా
విరాజిల్లుచున్నది. మన వాఙ్మయమున
తొలి సారిగా యక్షగానపద్యముల
కోడ ఆటపాటల పసక్తి తెచ్చినవాడు
పొల్కురికి సోమన.

ఆదట గంధర్వ యక్ష విద్యాధ
రాదులై పాడెడు నాడెడువారు
విధమున ప్రచ్ఛన్న వేషమున్ దాల్చి
అధికోత్సవము దొలుకాడునట్లు
(పండితారాధ్య చరిత్ర)

తదుపరి శ్రీనాథుని భీమ ఖండమున -

‘జీర్ణింతు రెవ్వారి జీర్ణగంధర్వులు’
‘గాంధర్వమున యక్షగాన సునిజి’

అని యక్షగాన ప్రసక్తి కనబడును.
దీనిని బట్టి అనాటికి యక్షగానము స్తుత్యా
త్మకమైన గీతరూపముగా నున్నదని తెలి
యును. వల్లభరా యని శ్రీడాభిరామమున
‘కామవల్లీ మహాత్మ్యకైట భాల్’ వలపు
పాడుచు వచ్చె జక్కలపు రంధ్రి’ అను
పద్యమును బట్టి ఈ జక్కలగానమే
యక్షగానముగా పేరొందినదని ఊహింప
వచ్చును. భాషా శాస్త్రమును బట్టి
‘యక్షులు’ అను పదము ‘జక్కలు’ అను
పదముగా పరిణామము పొందుటకు అవ
కాశముండుటయే దీనికి కారణము.

యక్షగానము యొక్క ఉత్పత్తిని
గురించి ప్రధానముగా మూడు వాదము

లున్నవి. పంచాగ్నుల అదినారాయణ
శాస్త్రిగారిప్రకారము ‘జక్కలు’ పాడెడి
పీఠనామీనుల గాథలే యక్షగానమునకు
మూలము. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి
యభిప్రాయమున ద్రావిడ భాషలలో
నెలసిన ‘కొరవంజి’ లను దృశ్యరచనలే
యక్షగానమునకు మూలము. నేలటూరి
వేంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయమున
పూర్వపు కొయ్యబొమ్మలాట పరిణామమే
అర్హచీనమైన యక్షగానము. ఇందు
‘కొరవంజి’ నాట్యము తమిళమున 17 వ
శతాబ్దమునకు తరువాత మాత్రమే
పేర్కొన గడుటచేతను కొయ్యబొమ్మ
లాట శ్రీస్తుశకమునకు పూర్వమే తెలుఁగు
దేశమున నుండుచేతను దీనికిని యక్షగాన
మునకు జన్మజనక భావసంబంధము లేదు.
కాని ‘కొరవంజి’ రచనకు ‘కొయ్యబొమ్మ
లాట’కు యక్షగాన స్వరూప పరిణా
మములో కొంత సంబంధమున్నదన్న
మాట వాస్తవము.

యక్షగానస్వరూపము: 2. కవిధముగా
యక్షగానము నృత్య సంగీత రూపకము.
ఇందు ప్రముఖములైన ఛందోభేదము
లన్నియు దేశీయములు. అవి -

1. రగడవికారములైన తాళప్రధాన
మైన ‘రేకులు’ లేక దరువులు,
2. ద్విపద,
3. ఏలలు. అర్ధచంద్రికలు, ధవళ
శోభనములు. అల్లోనేరెళ్ళ. వెన్నెల
పదములు, తుమ్మెద పదములు మొదలైన
వనేకములు గలవు. ఈ దేశీయగీతసము
దాయమేగాక యక్షగానములలో మార్గ
కవితా ప్రాబల్యమును బట్టి పద్యములు,
వృత్తములు సంస్కృత శ్లోకములు కూడ

ప్రవేశించినవి, అంతేగాక నడుచు నడుచు సంధి వచనములు గూడ చేరినవి. క్రమముగా ఈ వచనములు పెరిగి వాక్యోపవాక్యముల సంభాషణములుగా మారినవి. ఇట్లు ఎన్ని మార్పులు పొందినను యక్షగానము దిగి గేయ లక్షణమును మాత్రము విడుదలలేదు. తాళ్ళపాకచిన తిరుమలాచార్యుని సంకీర్తన లక్షణమును బట్టి అనాటి కేన్నడైన యక్షగానము యొక్క నమూనా స్వరూప లక్షణమును బట్టి తెలిసికొన వచ్చును.

‘యక్షగాన పద యిలు నవిధమున
సమ్యతానేక విధ తాళసంగతులను
నవర సాలంక్రియా సంవర్ధనంబులగుచు
నలరు నని హరికీర్తనా చార్యు డనియె’

ఇట్లు తెలుగున యక్షగానము సమగ్ర స్వరూప మొందిన తరువాతనే తమిళ కన్నడ భాషలలో గూడ యక్షగాన ప్రక్రమ ప్రారంభ మైనది.

యక్షగాన పరిణామము, లక్ష్యము, ఇప్పటికీ సాహిత్యమున కెక్కిన వానిలో తొలితెలుగు యక్షగానము ‘సాధరించరితము’, దీనిని హరిభట్టు నరిసింహపురాణములో తన పిన తండ్రియైన ‘చెన్నశౌరి’ రచించినట్లు సాధరించరితంబు జక్కులు కథ చెప్పి లాలితనమునా లంకృతముగ’ అని పేర్కొనెను. ఈయన (చెన్నశౌరి) 14 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్థము వాడు, క్రీ॥శ॥ 1500 ప్రాంతమువాడైన ‘వెల్లంకి తాతంభట్టు’ ‘కవిచింతామణిలో’ లో లక్ష్యకళ్యాణములోని ‘రేకు’ నాటకము ఉదహరించెను. మొదటిసారిగా యక్షగాన లక్షణమును పేర్కొనెనంత సమగ్రముగా చెప్పినవాడు ‘చిత్రకవి పెద్దన’ అతడు త్రిపుట రేకు, జంపెరేకు, రచ్చరేకు.

మొదలుగా దగువులలోని కేదములను సంగీత కాస్త్రము ననుసరించి సమగ్రము చేసేను నేడు లభించు చున్న యక్షగానములలో ‘కందు కూరి రుద్రకవి గచించిన’ ‘సుగీవ విజయము’ చక్రపురి రాఘవాచార్యులు రచించిన విప్రనారాయణ చరిత్రము’ తొలుతటి రచనలు. విప్రనారాయణ చరిత్రమున వరువులు, ఏలలుఅగ్గచంద్రికలతోబాటు ద్విపదలు గూడ విరివిగా వాడబడినవి. చిన్న చిన్న వచనములు గూడ గలవు. పద్యములతి తక్కువగా నున్నవి. మార్గ కవిత్వమునగు వశాత్తూర్వంత్యములు రచింపబడినవి. సుగ్రీవ విజయమున కథనము కొంత సంపాదమే ఎక్కువగా నున్నది. ఇదిప్రధానముగా జంపె, త్రిపుట తాళము గలరచనలలో సాగినది. దీని తరువాతి యక్షగానము కంకంటిపాపరాజు రచించిన ‘విష్ణుమాయా విలాసము’ ఇందుదరువులు రాగ తాళములతో పాటు లయ గ్రాహిమున్నగువిశేష వృత్తిములు, సంస్కృతమున చూర్ణకమరి కొన్ని శ్లోకములు కూర్చబడినవి. ఆకాలమునాటివే యైన ‘రేకు మల్ల రంగశాయి’ జానకీ పరిణయము’ అప్పకవి అంబికా నాదము అను యక్షగానములు నేడలభ్యములు.

కాలక్రమమున యక్షగానముపై ప్రబంధముల ప్రభావమేగాక హరికథ, బొమ్మలాట, వీధిభాగవతము, భామాకలాపము, కొరవంజి మొదలగు వాని ప్రభావము కూడ పడినది. అటు తరువాత నాటకముల ప్రభావముచే ఇందు అకవిభాగము భరతవాక్యము మొదలైనవి చేరినవి. యక్షగాన సాహిత్య కోయిలకు వసంతకాల మనదగినది. నాయక రాజుల కాలము రాజులైన రఘునాథుడు, విజయరాఘవుడు స్వయముగా యక్షగానములు రచించి వానికి రాజసభాగౌరవము కలిగించిరి. రఘునాథుడు రచించిన దుక్కిణి

కృష్ణవిభాస, జానకీ కల్యాణములు నేడలభ్యములు. విజయరాఘవుడు రచించిన వానిలో కాళీయమర్దనము, రఘునాథాభ్యుదయము, విప్రనారాయణ చరిత్రము, పూతనాపహరణము, ప్రహ్లాద చరిత్రము మాత్రమే నేడు లభించుచున్నవి. ఇతని రచనలలో ప్రబంధ ప్రభావము వలన నాయక విరహవేదన, శిశిరోపచారములు, మన్మథపూజలు, చంద్రాగుల ఉపాలంభనము, రాయబారము, చంకలైన అంగములు చేరినవి.

ఈవిధముగా ఇతని రచనలో యక్షగాన కేయధర్మము తగ్గిపోజొచ్చినది. సంభాషణ పాత్రోచితమైన వచనభాషలో సంతరించబడినది. కొన్నింటి రంగ ప్రవేశ సూచన కూడ గలదు. విజయరాఘవుని ఆస్థానకవులైన కోనేటి దీక్షిత చంద్రుడు ‘విజయరాఘవ కల్యాణము’ ‘కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి’ ‘విజయరాఘవ చంద్రికా విహారము’ రంగాజమ్మ- ‘మన్నారదాసవిలాసము’ రచించిరి. విజయరాఘవుని పుత్రుడైన మన్నారదేవుడు ‘హేమాద్భనాయకా స్వయంకరము’ అను యక్షగానము రచించెను. పురుషోత్తము దీక్షితుడు ‘తంజా పురాన్నదాననాటకము’ రచించెను. ఇది మిక్కిలివచన ప్రచురమైనయక్షగానము. పాత్రోచిత భాషలో నాటి సాంఘిక వ్యవహారమునకు దర్పణప్రాయముగా రచింపబడినది. ఇందు హాస్యము ప్రధాన రసము. ఈవిధముగా తంజావూరు నాయకరాజుల కాలమున యక్షగానము ఇదివృత్త విషయమున పారాణికమునుండి చారిత్రకమునకు అందుండి సాంఘికమునకు చేరినది. రసవిషయమున భక్తికంటే శృంగారమునకు అంతకంటే హాస్యరసమున కెక్కువ ప్రాధాన్యమియ్యబడినది.

తంజావూరు రాజ్యం తరువాత మహారాష్ట్ర రాజ్యం 'హాజీ' దాదాపు ఇరవయ్యే (21) యేళ్ళ గా మునుపరచించెను. ఇందు పెక్కింటి కన్నులు పారాణికము. ఇందలి విమోచకపాత్ర, వినాయకపాత్ర మూర్త్యర్థమునము. మూర్తిధారి వచనములు, నాందీ ప్రస్తావనాగీతములు, అంక విభాగము, మున్నగునవి నాటక లక్షణ ప్రభావములు తెలియజేయును. ఇతని ఆస్థానకవియైన గిరిరాజకవి శామే ద్రచ తము, రాజరాజానందవంశమునకు గానంపాడి యానంద పాత్ర అప్రవేశముట / క విశిష్ట ఈగిరి రాజకవి శిష్యుల నాటకముగా లీలానాటకముగా వర్ణించెను. ఆయన గానంపాడి నాటకము 'రాజరాజానంద విద్యా' లా సము' లగు రచించెను. గొడింటి గానంపాడి, సంప్రదించు నగునందిన నాందీ ప్రస్తావనలు వంటివి వర్ణనలు కలవు.

గడవ శునక గణకాలమునాటి ఆయా కవుల భాగవత దశావ్యంభము 'సాధనానంద' మును గుర్తించెను. ద్వితీయ గానముగా రచించెను. యేళ్ళ గానములలో నిదియే పెద్దది శివాన 'అన్న పూర్ణాచారియము' అతని ఆధారము. వేంకట కృష్ణాస్థి - శివ 'పారిజాతము' రచించిరి ఈ కాలమునాటి కృష్ణ గీతారంగిణి కర్తృత్వమున నాటకములు 'సారి తాపనగణ' మును యేళ్ళ గానమును రచించెను వేంకట రామకృష్ణ 'ప్రహ్లాద చరిత్ర' ఈ హరిశ్చంద్రములను రచించెను. వీరిపై కూచిపూడి వారి ప్రభావ మెక్కువగా గలదు. తెలుగుదేశమున కొన్ని మార్పులు వచ్చినవి 18 శతాబ్దమునందు దశవాసుతిప్పన్న 'ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విరామ'ను రచించెను. ఈ కాలపు గీతలలో దక్షిణలలో గంగేర్ల లక్ష్మణము, హిందూస్థాని గాగ, తాళప్రాచుర్యము, శారదా పద్యము' రాయల కృష్ణములగు స్వపదలు, కన్నడ గానలో దగులు, కందార్థములు గీతార్థములు, క్రొత్తగా చేసినవి.

Statement about ownership and other particulars about 'Samalochana National & Cultural Fortnightly, Rajahmundry. Form IV (See Rule 8)

1 Place of publication	Rajahmundry
2. Periodicity of publication	: Every 1 st and 16 th
3 Printer's Name	Sri B. Sitharama Sastry
(Whether citizen of India ?	Indian
if foreigner state the country or origin)	Address
4 Publisher	6-8-7, Innispeta,
Whether citizen of India ?	: Rajahmundry-1.
(if foreigner state the country or origin)	: Sri B Sitharama Sastry
Address	: Indian
5 Editor's Name	6 8-7, Innispeta,
Whether citizen of India ?	: Rajahmundry-1.
(if foreigner state the country or origin)	: Sri B Sitharama Sastry
Address	: Indian
6 Name and address of individuals who own the news paper and partners or shareholders holding more than one percent of the total capital	: 6 8 7, Innispeta, Rajahmundry-1. Sri B Sitharama Sastry 6 8 7, Innispeta, Rajahmundry 1

I, B Sitharama Sastry, hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Date 1-3-1982. Sd) B. Sitharama Sastry, Publisher

ఈ కాలమున గాయక సాంస్కృతికము యైన తాళగరాజు సీతాగ మునిజయము, 'కాచిత్రము', ప్రహ్లాద చరిత్రము'లను మూడవ యేళ్ళ గానములను రచించె 14 వ శతాబ్దమున ఆంధ్ర ప్రాంతము నందు పుష్కలముగా వచ్చినవి ఈ కాలమునాటి చెర్విగారి బాగయ్య గుమారు 40 వలెనై యేళ్ళ గానములను రచించెను. ఇన్ని యేళ్ళ గానములను రచించిన వేంకటేశ్వర వీనిలో కొన్ని పారాణికములు, కొన్ని జానపదములు, కొన్ని సాంఘికములు ఇందలి పాత్రాలను నేటి తెలుగు సమాజము రూపుకట్టును. వట్లూరి వీరప్ప 'శ్రీధాపురి గైకువిజయ'ను.

ఉజ్వల భావతరంగిణి - కెరటం నా ఆనందం

‘సాహిత్యకోవిద’ శ్రీ క్రావ్విడి రామం, బి.ఏ., బి.యల్., బి.ఇడి.

నవ్యకవితా తరంగిణిలో, ఒక ఉజ్వల భావతరంగం, ‘కెరటం - నా ఆనందం’ ఆనందంలేని జీవితం, వాసనలేని పువ్వులాంటిది. మానవ జీవితంలో వుండే విలువలను మధుర ముజలంగా ఆఘునిక పద్ధతిలో ప్రదర్శించే కవితా సంపుటి ‘కెరటం - నా ఆనందం’ కవి, ప్రకృతి, లోకప్రస్థితలు, ఈ కార్యంలో క్రమ భిన్నానాన్ని ఆక్రమించుకున్నాయి.

ఆశీరాల్ని జీవితాలతో కలిపి వేసే వాడే కవి, నిత్య జీవన ఉయ్యాల వేసే వాడేకవి’ అని అంటారు శ్రీ భావనా చార్యులుగారు. ‘గతాలకనుభూతుల్ని నెమరు వేసుంటూ ఆనే యీ జన్మకు చాలు ననుకుంటూ, పనికికలలు కనేజన సమద్రాన్ని వర్తమాన ప్రభంజనాన్నై, నిద్రలేపు తానంటారు ఈ కవియిత.

కలత, కల్ల, కీటి, బాధ, నిత్యమూ కలకరి పెట్టే యాత్రాకింలో, పడినా లేచి ముందుకు సాగేవాడే ధన్య జీవి అంగుకే, పడినా లేచి ముందుకు సాగే కెరటాన్ని పేరుకొన్నాగా తీసుకున్నారు. కవితాత్మ వేరేలే విశ్వమే రగులుతుంది. కవిత రచనకి సమస్తప్రజావళి మేలు కంటుంది. ‘వెలుగులో పయనించలేని, బూజుభావాల ఛాందసుల మృదంగాలలో నాకవిత ఆనంతాత్మర ఆగ్నిధార; అని ఈయన తమకవితాతత్వాన్ని గురించి ముచ్చటించారు.

కవికి, కల్పానికి వుండి అనుబంధాన్ని వీరుయ్యించారు కబ్బిలో రెండు, మూడు, కీరికలలో రెండు జనమనోభిరామంగా నిరూపించారు. ఈసమాజం ఒక కల. రసదృష్టి ఆనే ఉలితోకవి ఆనే కల్పి

సమాజం ఆనే కలను అందమైన కవితా కల్పంగా చెక్కి అనంతమైన భావా మృతంతో ఆకల్పానికి జీవంపోస్తాడు. సుత్తిచెట్టులు తింటేనే కలకల్పం అవుతుంది’ అని వివరించారు, యాత్రాచార్యులు.

ఆకాశానికి లెక్కులేనిని కల్ప - మానవునికి మాత్రం రెండే కల్ప అయినా మానవనేత్రాలు’ వైత న్యాన్ని కరుస్తాయి సోజన్నాన్ని విరుబూస్తాయి. ఈవైశిష్ట్యం ఆకాశానికి ఉన్నకల్పానికి నపడదు. ఇటువంటి భావాన్నే W B Rands అనేకవి ‘Great, wide beautiful, wonder world’ అనే పద్యంలో కృత్తంచేసిడు. మనలో న్నతమైన పర్వతశిఖరాలతోను, ప్రళయకాలగురునిలా తాండవంచేసేనవధి తరంగాలతోను, నదులతోను, అశేష ప్రజానీకంతో కూడిన వికాలభూభాగంతోను, నిండిన యాజగత్తులో మానవుడు ఒక అచ్యుతకన్న అల్పమైనవాడని, కల వరపడతూవుంటే, అతని అంతర్వాణి తెలిసికీ, ‘You are more than Earth, though you are such a dot, you can love and think and the Earth cannot’ అని చెబుతుంది. అందుచేత యీ కవిగారికి, Rands యీ విషయంలో పోలిక వుంది.

ప్రకృతి వర్ణనలో శ్రీ భావన్ గారు ఒక కొత్తమలుపును చూపించారు.

‘మిన్ను కురిసింది వైశన్య సుగ్రావరం
మన్ను విరిసింది సౌజన్య సుమగంధం
గాలి కోరింది నవతా సందనం
నీరు చేరింది మానవతా చందనం
నిప్పు చేసింది పీఠసైనిక వందనం

మోతుదిబ్బలేని దని విలపించుకుంటా మల్లీకస తం కోసం తపస్సు చేస్తుందని నీవు, ఆవిధంగా ప్రకృతి పడలకు గుణ పాఠం నేర్పుతున్నదనినీవు వీరు అంటారు. పడి నా లేచిన కెరటంలాగే, నిగుత్పానా పడకుండా వసంశం కోసం తపస్సుచేసే మోతుని, కవితాదృష్టితో వీరు పరిశీలించారు. కేల తబతుకు ఎప్పుడు పచ్చనా తుంగా అని నిశ్చీన్తావుంటుంది. మనీ తన బతుకప్పుడు బంగారమవుతుందా అని చూస్తూవుంటాడు. అయితే మనీ నిరీక్షణలో స్వార్థం, నేల నిరీక్షణలో పరమార్థం వ్యక్తమౌతాయి టారు ఈరచయిత. సాహిత్యం సమాజానికి అద్దంపడుతుంది. కనక యాకవిగారు కూడా సమాజపు పొకడల్ని తమాషాగా చిల్పించారు.

‘ధనిక సమాజపు నైపుకాలుకల్లో
ప్రవహించే పేదవాళ్ళ కన్నీళ్ళ కింద
అందుకే ...

ఎన్నాళ్ళయినా, ఎన్నేళ్ళయినా

అది బయట పడదు’ అని ఒక ఛలోక్తి విసిరారు.

‘నీతికి స్వార్థపరులు గమాధి కడితే, ఆసమాధి గూట్లో, అవినీతికి బలిఅయి పోయిన త్యాగమూర్తి దివ్వలా వెలుగు తాడు’ అని బాధాసర్వదమ్మం పరిస్థితిని, వీరు మృదయాలకు హత్తుకు నేటట్టు చిత్రించారు.

శ్రీ ఆచార్య భావన్ గారికవిత ఒక ప్పడు విశ్వరక్షకవిష్ణుదేవుని విశ్వరూపం ధరిస్తుంది. ఉజ్వలమైన వీరి కవితలో పరి హరాద్వైతం నిబిడి కృతమై వుంది. అభినవరాగరంజితరవివంటి యీ యువ కవి తమ ఆభ్యుదయ భావతరంగాలతో నవసమాజానికి మహోన్నతమైన ఆదర్శాలను చూపించారు. అందుచేత ఆచార్య భావన్ గారి కృషి ప్రశంసనీయమైనది.

సమాచార సంగ్రహములు

వివిధ సాహిత్యానికి విషయాలకు చెందిన గమరము 240 రచనలతో గూడిన సమాలోచన చతుర్థ సంగ్రహము 24 సంచికలు ఒకే వార్యాముగా హాఫ్ క్యాలికో పైపు చేయబడి అమ్మకమునకు సిద్ధముగ నున్నది. మూడవ సంగ్రహము ప్రచురణ కొలదిగా నున్నది.

ప్రతి సంగ్రహము వెల రు. 20 లు. ఎం. బి. హరినవాకి పబ్లికేషన్లు మేమే భరించి రిజిష్టరు పోస్టాల్ పంపిణీలము. వి. పి. పత్తిలేటి.

మొదటి రెండవ సంగ్రహముల వార్యాములు పూర్తిగా అమ్మకమునవి.

— సంపాదకుడు.

ప్రకటన :—

సాహిత్య సమీక్షా సమాజం సమాచార సంగ్రహము

రైల్వే తెలుగు లెక్కరు, వి. టి. జి. కాలేజీ,

6-8-7, ఇన్నీసుపేట, (త్యాగరాజనగర్),

రాజమండ్రి - 1.

